

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Ельвіра ЛУЗІК
«___» _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Практична психологія»

Тема: «Розвиток критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни»

Виконавець: здобувач групи 226М Савченко Юлія Андріївна

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Демченко Наталія Іванівна

Нормоконтролер: _____ Тамара МИХЕСВА
(підпис)

КИЇВ 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра педагогіки та психології професійної освіти
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ельвіра ЛУЗІК

« ____ » _____ 2022р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Савченко Юлії Андріївни

1. Тема кваліфікаційної роботи «Розвиток критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни» затверджена наказом ректора від 27 серпня 2022 р. № 1746/ст.

2. Термін виконання роботи: з 22.08.2022 до 20.11.2022 р.

3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до першого, другого та третього розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків загальним обсягом 67 сторінок, з них обсяг основного тексту 56 сторінок, список використаних джерел нараховує 50 позицій.

4. Зміст кваліфікаційної роботи: Вступ; Розділ 1.Торетичний аналіз вивчення розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни; Висновки до першого розділу; Розділ 2.Емпіричне дослідження розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку; Висновки до другого розділу; Розділ 3. Розвиток критичного мислення в осіб юнацького віку; Висновки до третього розділу; Висновки; Список використаних джерел та літератури; Додатки.

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного матеріалу): таблиці, рисунки.

6. Календарний план-графік:

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження	22.08.2022	
2	Формулювання мети, завдання досліджень. Складання попереднього плану роботи. Узгодження з керівником	28.08.2022	
3	Написання теоретичної частини. Подання керівникові на перевірку.	11.09.2022	
4	Проведення діагностичної частини. Написання другого розділу. Подання керівникові на перевірку.	30.09.2022	
5	Проведення формувального експерименту. Написання третього розділу. Подання керівникові на перевірку.	20.10.2022	
6	Написання вступу, висновків	24.10.2022	
7	Оформлення роботи. Подання керівникові на перевірку.	29.10.2022	
8	Попередній захист кваліфікаційної роботи	08.11.2022	
9	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків разом із науковим керівником.	12.11.2022	
10	Подання остаточного варіанту на кафедру для перевірки на академічну доброчесність	14.11.2022	
11	Подання кваліфікаційної роботи на рецензування	14.11.2022	
12	Захист кваліфікаційної роботи	22.11.2022	

7. Дата видачі завдання: «22» серпня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Наталія ДЕМЧЕНКО
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Юлія САВЧЕНКО
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Розвиток критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни»: 67 сторінок, 50 використаних джерел та літератури, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – критичне мислення осіб юнацького віку.

Предмет – розвиток критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни.

Мета полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному дослідженні розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни.

У кваліфікаційній роботі розкрито сутність поняття критичного мислення зокрема: особливості розвитку та прояву даного феномену в осіб юнацького віку в умовах війни. Описано основні методи розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можна застосовувати при вивченні критичного мислення особистості, а також під час корекції та розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку під час воєнних дій.

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ, ЮНАЦЬКИЙ ВІК, ВІЙНА, РИГІДНІСТЬ, ТВОРЧА УЯВА, НАВІЮВАНІСТЬ, МЕТОДИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ	9
1.1.Феномен критичного мислення у психологічній науці.....	9
1.2.Психологічні особливості функціонування критичного мислення в осіб юнацького віку під час війни.....	1
	2
1.3.Методи розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку.....	1
	5
Висновки до першого розділу.....	1
	9
РОЗДІЛ 2.ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	2
	1
2.1.Організація дослідження розвитку критичного мислення осіб юнацького віку та обґрунтування вибору діагностичних методик.....	2
	1
2.2.Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження.....	2
	3
Висновки до другого розділу.....	3
	0
РОЗДІЛ 3.РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ	3
	2
3.1.Розробка та впровадження психокорекційної програми з розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку.....	3
	2

3.2.Аналіз ефективності впливу психокорекційної програми на розвиток критичного мислення.....	3
3.3.Методичні рекомендації особам юнацького віку щодо подальшого розвитку критичного мислення.....	8
Висновки до третього розділу.....	4
ВИСНОВКИ	6
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	4
ДОДАТКИ	8
...	5
...	3
...	5
...	7

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасних умовах, поки наша країна знаходиться в стані війни, коли виникає і розповсюджується велика кількість різноманітної інформації, яка доступна для суспільства, важливе значення має виховання людей, які можуть мислити самостійно, незалежно і творчо.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної психологічної науки є вивчення особливостей мислення людини, а також чинників та методів які сприяють розвитку, зокрема, критичного мислення особистості. Особливу увагу, в період війни, слід приділити критичному мисленню, адже вміння самостійно і критично осмислювати швидкоплинні події, складнощі реального життя є дуже важливим для сучасної людини, тому, що війна вимагає від особистості новий рівень розвитку особистісних якостей - уміння швидко адаптуватись, змінюватись, удосконалюватись, знаходити внутрішній потенціал з метою адаптації в нових умовах, а також знаходити шляхи розв'язання завдань, які виникають в нестандартній ситуації. Цей процес виразно проявляється в юнацькому віці, адже в цей період, в умовах звичайного життя, а особливо в умовах війни, особистість аналізує велику кількість нової інформації, а також формує власну життєву позицію.

Теоретичне вивчення зазначеної проблематики, засвідчує, що дослідження критичного мислення особистості здійснювалося науковцями різних галузей психології. Так, загальна психологія розглядає критичне мислення, як мислення вищого порядку в загальній структурі мислення; психологія праці досліджує роль рівня розвитку критичного мислення особистості в трудовій діяльності; педагогічна психологія розглядає критичне мислення як здатність особистості вирішувати неординарні практичні завдання, формулювати судження відносно правдивості та реальності заяв або відповідей щодо розв'язання проблем.

В рамках означених галузей дослідження даного явища здійснювалось цілим рядом зарубіжних та вітчизняних науковців. До зарубіжних науковців, які займались вивченням критичного мислення особистості можна віднести: Дж. Брунера, Д. Дьюї, Д. Клустера, А. Кроуфорда, М. Ліпмана, Д. Макінстера,

С. Метьюз, Р. Пауля, Ж. Піаже, Д. Халперна та ін. Серед українських учених вивченню цього питання приділяють значну увагу: І. Бондарчук, Т. Воропай, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло, Л. Терлецька та інші[19,25,33,46].

Все вище вказане, дає нам можливість зазначити, що означена проблематика має давню історію дослідження в багатьох сферах. Проте дослідження питання розвитку критичного мислення осіб юнацького віку під час війни залишається відкритим і дотепер. Все вищезазначене приводить до висновку про необхідність комплексного дослідження даного явища. Саме це і обумовлює вибір теми нашої роботи: «Розвиток критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни».

Об'єкт дослідження: критичне мислення осіб юнацького віку.

Предмет дослідження: розвиток критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни.

Мета полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному дослідженні розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни.

Визначена мета дає можливість встановити основні **завдання** нашої кваліфікаційної роботи:

1. Здійснити теоретичний аналіз вивчення розвитку критичного мислення осіб юнацького віку під час війни;
2. Підібрати діагностичний інструментарій та провести діагностику рівня розвитку критичного мислення юнаків;
3. Розробити корекційну програму з метою розвитку критичного мислення осіб юнацького віку;
4. Провести аналіз ефективності впровадженої програми;
5. Розробити практичні рекомендації юнакам щодо подальшого розвитку критичного мислення.

З метою розв'язання визначених завдань було використано сукупність теоретичних, емпіричних та статистичних **методів дослідження**. Це:

-теоретичні: аналіз, класифікація, систематизація, порівняння й узагальнення теоретичних та експериментальних даних з проблеми дослідження;
емпіричні: спостереження, анкетування, опитування; *констатувальний*

експеримент; формувальний експеримент; статистично-математична обробка даних здійснювалась за допомогою t-критерія Стьюдента.

Для розв'язання поставлених завдань щодо дослідження розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни було використано ряд психодіагностичних методик: авторська анкета «Динаміка розвитку критичного мислення в умовах війни»; тест «Критичне мислення» (Л. Старкі); методика «Діагностика ригідності»; методика «Творча уява» («Три слова»);

Наукова новизна отриманих результатів:

- поглиблено уявлення про особливості критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни;

- розроблено корекційну програму щодо розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку в умовах війни.

Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає у тому, що їх можна застосовувати при вивченні критичного мислення особистості, а також під час корекції та розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку.

Апробація отриманих результатів. Основні ідеї та результати дослідження були подані у вигляді тез в збірник міжнародної науково-практичної конференції «Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти».

Структуру кваліфікаційної роботи обумовлює і визначає специфіка обраної теми, її актуальність, поставлена мета та основні завдання емпіричного дослідження. Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, що налічує 50 найменувань, додатків на 11 сторінок. Основний зміст роботи викладений на 56 сторінках і містить 4 рисунки та 13 таблиць. Загальний обсяг роботи – 67 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1. Феномен критичного мислення у психологічній науці

Усвідомлення обмеженості своїх поглядів і уявлень про суспільство та можливість їхнього перегляду, самостійність мислення у вирішенні економічних, соціальних і політичних проблем стає важливою частиною життєдіяльності сучасної людини, адже рішення, яке людина постійно приймає і як приватна особа, і як член суспільства з різних приводів не тільки впливають на неї особисто, але й визначають вектор розвитку всього людства, здійснюють вплив на рівень цього розвитку та навіть виживання загалом [40]. Саме тому, дослідження критичного мислення особистості є важливим питанням сьогодення.

В психології представлені різні визначення критичного мислення. Так, американський вчений Ральф Х. Джонсон стверджував, що критичне мислення – це «особливий вид розумової діяльності, що допомагає людині винести раціональне судження щодо представленої їй точки зору або моделі поведінки» [8].

На думку Р. Пауля, який був провідним американським спеціалістом в галузі теорії та практики навчання критичному мисленню, «критичне мислення – це організоване, раціональне, самоспрямоване мислення, яке вміло переслідує мету мислення в певній галузі знань або інтересів людини. Це мислення про мислення, коли людина розмірковує з метою вдосконалення свого мислення» [45].

Сучасний дослідник О. Тягло розглядає критичне мислення як активність розуму, яка спрямована на визначення й виправлення своїх помилок, точність тверджень і обґрунтованість думок. На його думку, критичне мислення виходить з усвідомлення невідворотності оман і помилок у людському пізнанні. Воно є специфічним видом рефлексії, основою якої є яка знання елементарної логіки й відповідних конкретних наук [44].

На думку дослідників Г. Липкіної, та Л. Рибача критичність мислення полягає в умінні індивіда суворо оцінювати свої думки та сторонні впливи, виявляти в них сильні та слабкі сторони, не розглядати як істину кожную ідею, а піддавати її сумніву й перевірці [24].

Аналізуючи трактування терміну «критичне мислення» різними вченими, можна зробити висновок, що критичне мислення – це вид розумової діяльності, що дозволяє людині суворо оцінювати свої думки, виявляти та виправляти власні помилки, а також виносити раціональні судження щодо запропонованої їй точки зору.

Загалом, структура мислення людини складається з трьох рівнів, при цьому, кожний наступний рівень включає в себе попередній:

1) загальне мислення – це загальний процес обробки інформації;

2) предметне мислення – це процес обробки інформації з певної теми за допомогою різних методів наукового дослідження, що збагачений предметними та методологічними знаннями;

3) критичне мислення – це процес контролю та оцінки перебігу загального та предметного мислення, їх вдосконалення [50].

Кожний тип мислення має свій змістовний та операційний блоки. Змістовний блок критичного мислення складається з двох частин:

- Загальнометодологічних принципів (переконавання у необхідності самокорекції методу дослідження, увага до перебігу дослідження, вираховування різних точок зору, здатність бути критичним і самокритичним);
- Загальних стратегій (поділ проблем на частини, вирішення більш простих проблем, що відображають деякі аспекти основної проблеми, використання смислових та графічних органайзерів, щоб представити проблему різними способами, розгляд окремих випадків для того, щоб «відчути» проблему).

Отже, основне призначення критичного мислення – це розв'язання проблем (завдань), а головним результатом критичного мислення є судження.

До основних властивостей критичного мислення відносяться: усвідомленість, самостійність, незалежність, цілеспрямованість, рефлексивність, логічність, раціональність та самоорганізованість.

Однією з найсуттєвіших властивостей критичного мислення є високий ступінь усвідомленості власних розумових дій, пильна увага до них. Усвідомленість робить особистість вільною, та дозволяє планувати майбутнє. Усвідомленість породжує самостійність та незалежність, які характеризуються вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх не користуючись допомогою інших людей. Ідеї, оціночні судження та переконання формуються особистістю самостійно, незалежно від інших, в результаті пошуку та аналізу, але при цьому критичне мислення допускає прийняття ідей та переконань іншої людини[16].

Ще одна властивість критичного мислення – цілеспрямованість. Вона виражається в підпорядкованості всього процесу досягненню цілі. Критичне мислення, зазвичай окрім однієї загальної мети має декілька маленьких цілей, вирішення кожної з них в результаті приводить до досягнення загальної мети[32].

За виправлення помилок та врахування змін умов, які виникають в процесі критичного мислення, відповідає така властивість як - логічність. Вона проявляється в оцінці причинно-наслідкових зв'язків, ступеня спротиву між окремими елементами процесу мислення, відповідності між етапами рішення проблеми і різними операціями[41].

Логічність тісним образом пов'язана з ще однією характеристикою критичного мислення – раціональністю. Раціональність критичного мислення допомагає людині попереджати суб'єктивність під час прийняття певних рішень в рамках поставленої задачі. Вона орієнтує особистість на об'єктивність і підкреслює відповідальність за вибір шляхів прийняття рішень[38].

Раціональність та організованість критичного мислення має будуватись на основі гнучкості до змін, зберігаючи при цьому загальну направленість. Цьому сприяє така властивість, як рефлексивність. Від розвитку рефлексивних вмінь індивіда залежить побудова та результативність процесу критичного мислення[30].

Перелік основних навичок, які необхідні для критичного мислення, включає в себе спостережливість, здатність до інтерпретації, аналізу, виведенню висновків, вміння давати оцінки. Критичне мислення використовує логіку, а також широкі критерії інтелектуальності, такі як ясність, правдоподібність, точність, значимість, глибина, кругозір і справедливість. Творча уява, ціннісні установки, мобільність, ригідність мислення і в меншій мірі виражена емоційність також є складовими частинами критичного мислення.

Отже, важливість прийняття рішень, вироблення власної думки незалежної від інших, аналіз отриманої інформації, вирішення проблем – це те, з чим зустрічається особистість впродовж власного життя. Тому розвиток критичного мислення має важливе значення в житті кожної людини.

1.2. Психологічні особливості функціонування критичного мислення в осіб юнацького віку під час війни

Юнацький вік характеризується виробленням світогляду, переконань, характеру, життєвим самовизначенням, це період самоствердження, бурхливого розвитку самосвідомості. Внаслідок розвитку мислення у юнаків активізується застосування критичного ставлення до отримання будь-якої інформації та, відповідно до цього, її відбір та диференціація, що робить цей процес особливо важливим в умовах війни [28]. Адже, в сучасному світі жорстока війна проходить не лише на полі бою, а й в інформаційному просторі, що вимагає від юнаків досить швидкого критичного розмірковування, яке передбачає залучення таких мисленнєвих процесів, як аналіз, синтез і порівняння. Це вкрай важливо для становлення та розвитку критичного мислення, тому що в період введення бойових дій на території України, від особливостей сприймання, якості обробки інформації та від прийнятого рішення людини може залежати її психічне, фізичне здоров'я і життя загалом.

Враховуючи той факт, що молодь майже весь час проводить в соціальних мережах споживаючи дуже велику кількість нової інформації (навіть не за день, а за годину), юнаки можуть бути досить вразливими, але критичне мислення виконує функцію фільтра допомагаючи обробляти отриману інформацію.

Якщо в умовах звичайного життя, юнаки мають змогу поступово розвивати своє критичне мислення, вирішуючи буденні справи та отримуючи не завжди велику кількість нової інформації, то в умовах війни розвиток критичного мислення юнаків має відбуватись швидко та ефективно, для того, щоб сформувати власну життєву позицію, реалістичне бачення дійсності та зберігати своє психічне здоров'я.

Функціонування критичного мислення в юнаків, під час вирішення проблемних задач (які часто виникають в період війни), має чотири основні етапи [27]:

1 етап – зіткнення з проблемою або породження проблеми, що потребує рефлексивного та особистісного рівнів мислення (рефлексії наявних знань та власних здібностей). Результативним завершенням цього етапу є усвідомлення задачі;

2 етап – проблемна ситуація та проблемна задача створюють певну перешкоду в досягненні мети – ситуацію утруднення (блокаду). В цей момент відбувається спроба подолати складнощі за допомогою наявних предметних способів дій та знань, яких може бракувати (в цей період розумовий процес розгортається на операційному та предметному рівнях);

3 етап – відбувається переструктурування знань, способів дій, власних установок і досвіду, вироблення нового погляду, нових диспозицій, та знаходиться ідея правильного вирішення задачі (в цей момент процес мислення здійснюється на рефлексивному та особистісному рівнях);

4 етап – обґрунтування віднайденого рішення та представлення результатів дослідження, що вимагає розгортання думки на всіх рівнях [27].

Загалом, критичне мислення юнаків, в момент оцінки нової інформації, базується на таких принципах:

- виявлення і спростування припущень, що постає у вигляді двостороннього процесу. З одного боку, така навичка включає вивчення припущень, які приховані в фактичному матеріалі, який представлений, наприклад, політиком. З іншого боку, вона показує усвідомлення того, як припущення людини впливають на її мислення. Юнаки, які критично осмислюють нову інформацію намагаються відділити думку від факту. В період війни така навичка є надзвичайно важливою, адже в новинах може з'являтися дуже багато думок різних експертів, але ці думки можуть бути не підтвержені ніякими фактами;

- перевірка фактичної точності та логічної послідовності. Отримуючи та оцінюючи нову інформацію (наприклад, під час читання новин), індивід намагається відповісти на два основних запитання: «Наскільки фактично точна інформація? Чи є ця інформація логічною та послідовною, чи в ній є помилка?». Юнаки, які критично мислять приділяють увагу доказам, на яких будується заява. В умовах війни, іноді, зробити це досить важко, але в такому разі більш правдивою може бути інформація з офіційних державних джерел;

- розгляд контексту. Отримуючи нову інформацію, людина яка критично мислить завжди задає собі питання про те, в якому контексті дана інформація має сенс. Відбувається аналіз того, чи може ця інформація бути використана в іншій ситуації, чи лише в особливих умовах;

- вивчення альтернатив. Така навичка допомагає юнакам всебічно оцінити інформацію, та визначитись з тим, яку думку вважати правильною, адже в період війни виникає дуже багато думок, і деякі з них, можуть бути абсолютно протилежними [44].

Розглянуті принципи формують основу критичного мислення юнаків [46]. Взяті разом, вони дозволяють сформулювати власну життєву позицію та критично осмислити будь-яку інформацію, особливу ту, яку особистість отримує з засобів масової інформації в період війни.

Отже, особливості функціонування критичного мислення в юнаків в період війни полягають в тому, що:

- критичне мислення в звичайному житті є досить повільним, але в умовах війни, в момент відсутності достатньої кількості часу, саме критичне мислення допомагає індивіду досить швидко прийняти розумне, ефективне рішення не спираючись лише на власні емоції та переживання;

- критичне мислення не діє автоматично, а спирається на усвідомлення того, що відбувається, тобто дає можливість оцінити та уважно проаналізувати поточну ситуацію загалом.

- на відміну від інтуїтивного мислення, під час критичної оцінки інформації юнаки мають змогу поставити собі хоча б декілька запитань і спробувати знайти на них раціональні відповіді, що допомагає визначити правдивість отриманої інформації.

- в умовах війни відбувається дуже багато маніпуляцій, особливо в соціальних мережах. Критичне мислення допомагає юнакам розпізнавати ці маніпуляції, оцінити кому вони вигідні та не реагувати, не піддаватись їм.

- критичне мислення здатне до компромісу, що допомагає юнакам не реагувати агресивно, не піддаватись емоціям (відстоюючи лише свою точку зору), воно допомагає спокійно оцінити ситуацію з різних сторін, і можливо, визнати, що власна точка зору, в даний момент, може бути не зовсім правильною.

1.3.Методи розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку

Враховуючи психологічні особливості особистості юнацького віку, одним з ефективних методів розвитку критичного мислення є дискусія. Дискусія це форма колективного обговорення, мета якого виявити істину або знайти правильне вирішення порушеного питання через висловлення власних думок, міркувань та зіставлення поглядів опонентів на проблему [10].

Дискусія розвиває здатність особистості до аналізу інформації і аргументованому, логічно побудованому доказу своїх поглядів та ідей, направляє на виявлення причин виникаючих проблем і установку на їх вирішення в

подальшому при цьому підвищується комунікативна активність учасників та їх емоційна включеність. Дискусія може проводитись досить емоційно, коли кожен учасник може доводити правильність власної думки. Саме емоційно-інтелектуальний стимул підштовхує учасників дискусії до активного мислення, тим самим розвиваючи критичність мислення.

Дискусію можна розглядати як метод інтерактивного навчання і як особливу технологію. В якості методу дискусія активно використовується для організації інтенсивної розумової та ціннісно-орієнтованої діяльності юнаків в інших технологіях і методах навчання: соціально-психологічних тренінгах, ділових іграх, аналізі різних ситуацій і вирішенні завдань. В якості своєї технології дискусія сама включає в себе інші методи і прийоми навчання, наприклад: "синектика", "аналіз ситуацій" і т.д. [1].

Отже, психологічна цінність дискусії, як методу розвитку критичного мислення юнаків, полягає в тому, що завдяки принципу зворотного зв'язку й майстерності керівника кожен учасник може отримати можливість побачити, як по-різному можна підійти до вирішення однієї і тієї ж проблеми та які великі індивідуальні відмінності людей у сприйнятті та інтерпретації одних і тих же ситуацій.

Безпосередньо, під час проведення дискусії, для розвитку критичного мислення юнаків, також можна використовувати метод «мозкового штурму», який направлений на активізацію розумової діяльності та творчої активності. Зазвичай, проведення даного методу проходить в три етапи, де: 1 етап – це створення банку ідей (коли озвучується як можна більше ідей щодо вирішення поставленого завдання); 2 етап – аналіз ідей (коли кожна ідея аналізується, оцінюється і критикується з позиції раціональності застосування для заданих умов); 3 етап – обговорення результатів (коли обирається найбільш цікавий та практичний варіант вирішення завдання). Використання даного методу дозволяє юнакам напрацьовувати навичку вільної генерації ідей, вчитись висловлювати та аргументувати власну позицію, а також оцінювати ідей інших відповідно до умов і раціональності [32].

Ще одним методом, за допомогою якого може відбуватись розвиток критичного мислення юнаків, є метод «шести капелюхів мислення». Даний метод розроблений англійським психологом Едвардом де Боно. Суть цього методу полягає в тому, що індивід намагається розглянути одну і ту ж проблему з шести незалежних одна від одної точок зору. Метод шести капелюхів дозволяє розвинути гнучкість розуму, креативність, формує найбільш повне уявлення про предмет дискусії та на логічному й емоційному рівнях оцінити переваги та недоліки, а також допомагає пережити творчу кризу та правильно прийняти рішення і більш точно співвіднести свій образ думок з поставленими цілями та задачами. [11].

Під час розвитку критичного мислення юнаків також можна використовувати наступні прийоми:

1. Прийом «Фішбоун» (або діаграма риб'ячої кістки). Даний прийом запропонований професором Кауро Ішикава як метод структурного аналізу. За допомогою цього методу можна встановити причинно-наслідкові зв'язки, здійснити обґрунтований вибір, розвинути навички роботи з інформацією, навчитись вирішувати проблеми. Схема включає в себе чотири основні блоки, представлені у вигляді голови, кісток та хвоста риби. При цьому, кожна з частин відповідає за конкретні складові: голова – тема або інформація, що підлягає аналізу; верхні кістки – основні поняття теми та причини виникнення проблеми; нижні кістки – факти, які є підтвердженням певних причин чи понять, вказаних у схемі; хвіст – відповідь на поставлене питання, висновки [14].

2. Таблиця «тонких» та «товстих» запитань. Це спосіб вирішення проблемних завдань, при якому «тонке» запитання передбачає репродуктивну однозначну відповідь (частіше це «так» або «ні»), а «товсте» запитання передбачає глибоке осмислення завдання, раціональні міркування, пошук додаткових знань і аналіз інформації. Даний метод спрямований на розвиток вміння аналізувати інформацію та задавати запитання [15].

3. Прийом «двосторонній щоденник». Даний прийом дає можливість критично оцінити інформацію та порівняти зміст тексту з власним досвідом. При

цьому, індивід має вести щоденник, де в одній колонці записує цитати з тексту, а в іншій свій аналіз і коментарі.

4. Таблиця «ПМЦ» («плюс – мінус – цікаво») та «ПМ?» («плюс – мінус – запитання»). Даний прийом допомагає систематизувати та критично оцінити нову інформацію. Таблиця «ПМ?» , розробником якої є британський психолог Е.де Боно, наглядно розводить позитивні та негативні характеристики інформації, яка розглядається. Окрім того, в колонці під назвою «запитання» утримуються тематичні запитання, які створюють неперервний ланцюжок уточнень та подальшого занурення в тему[11].

5. Прийом «кластер» - спосіб графічної організації текстової інформації. Даний прийом допомагає зробити наочними ті мисленнєві процеси, які відбуваються при роботі з текстом. Даний прийом іноді називають «наочним мозковим штурмом». Суть даного прийому полягає в тому, що спочатку потрібно виокремити головну смислову одиницю тексту (тему) і написати її в центрі аркушу паперу. Далі виділяються зв'язані з ключовим словом смислові одиниці (це можуть бути ідеї, факти, образи, які відповідають заданій темі). Наступний крок – конкретизація загальних ідей фактами, думками, новими ідеями, а самі виникаючі смислові одиниці графічно з'єднуються з ключовим поняттям – темою. Таким чином, встановлюються нові логічні зв'язки і наочно демонструються уже існуючі, а в результаті виходить структура, яка графічно відображає роздуми та визначає інформаційне поле даної проблеми [34].

6. Прийом «Інсерт» - удосконалює здатність швидко та осмислено читати, та головне – якісно опрацьовувати великі обсяги інформації, розвивати рефлексію прочитаної інформації, вміння працювати самостійно, та критично аналізувати новий матеріал. Даний прийом складається з системи знаків, організованих у таблицю, яку необхідно заповнити під час опрацювання нового матеріалу. Система позначок виглядає наступним чином: «v» - мені знайома ця інформація; «+» - це нові знання для мене»; «-» - в мене була інша думка щодо цього»; «?» - матеріал містить дані, які я не можу зрозуміти, мені потрібне роз'яснення [3].

Таким чином, існує досить велика кількість методів та прийомів, за допомогою яких можна розвивати критичне мислення юнаків. При цьому, дані прийоми можуть використовуватись юнаками самостійно і не потребують сторонньої допомоги та складної підготовки.

Висновки до першого розділу

У процесі аналізу наукових досліджень проблеми розвитку критичного мислення юнаків в умовах війни було висвітлено сутність, засади та особливості розвитку та функціонування критичного мислення юнаків у вітчизняній та зарубіжній психології. Відповідно до цього:

Розкрито сутність поняття критичне мислення та його основні властивості, такі як: усвідомленість, яка породжує самостійність, що дає можливість людині самостійно формувати ідеї; цілеспрямованість, яка виражається в підпорядкованості всього процесу мислення досягненню цілі; логічність, яка відповідає за виправлення помилок та врахування змін, які виникають в процесі мислення; раціональність, яка допомагає попереджати суб'єктивність під час прийняття рішень;

Виявлено, що в умовах війни, критичне мислення юнаків має свої особливості, які характеризуються: усвідомленням того, що відбувається (не автоматичні дії, а обдумування ситуації), швидким прийняттям рішення (не спираючись лише на емоції та переживання), можливістю поставити собі запитання і спробувати знайти на них раціональні відповіді, вмінням розпізнавати маніпуляції, здатністю йти на компроміс, не піддаватись емоціям та оцінювати чи змінювати власну думку;

Проаналізовано основні методи які можна використовувати під час розвитку критичного мислення юнаків в умовах війни, а саме такі методи як: дискусія, мозковий штурм та метод «шести капелюхів мислення»; а також було розглянуто такі прийоми як: «Фішбоун», таблиця «тонких» та «товстих» запитань,

«двосторонній щоденник», таблиця «ПМЦ» та «ПМ?», «кластер» та «інсерт».

З'ясовано, що основними навичками, які є необхідними для розвитку критичного мислення є: спостережливість, здатність до інтерпретації, аналізу, виведенню висновків, здатність давати оцінки, а також творча уява, мобільність, ригідність мислення, ціннісні установки і в меншій мірі виражена емоційність.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

2.1. Організація дослідження розвитку критичного мислення осіб юнацького віку та обґрунтування вибору діагностичних методик

Здійснений нами теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми розвитку критичного мислення осіб юнацького віку в умовах війни дав змогу визначити основні складові критичного мислення юнаків. З метою визначення загального рівня розвитку критичного мислення юнаків, нами було проведено емпіричне дослідження. У дослідженні взяло участь 40 осіб віком від 17 до 21 року, з них 75% жіночої статі та 25% чоловічої. Дослідження проводилось за допомогою мережі Інтернет.

Емпіричне дослідження проводилось в наступні етапи:

1. Підбір методик згідно з тематикою дослідження.
2. Формування вибірки.
3. Організація та проведення формувального експерименту.
4. Аналіз та інтерпретація результатів формувального експерименту.
5. Розробка та впровадження корекційної програми з метою розвитку критичного мислення юнаків.
6. Проведення контрольного зрізу з метою виявлення ефективності впровадженої корекційної програми.
7. Формування висновків на основі проведеного дослідження.

Для комплексного дослідження рівня розвитку критичного мислення юнаків, нами було підібрано наступний психодіагностичний інструментарій:

- 1) Авторська анкета «Динаміка розвитку критичного мислення в умовах війни»;
- 2) Тест «Критичне мислення» (Л. Старкі);
- 3) Методика «Діагностика ригідності»;

4) Методика «Творча уява» («Три слова»);

5) Тест «Навіюваність» (С.Клаучек, В.Деларю).

Далі ми розглянемо кожну методику окремо та обґрунтуємо доцільність її використання в даному дослідженні. Бланки методик та ключі до їх обробки подано в Додатку А кваліфікаційної роботи.

Авторська анкета «Динаміка розвитку критичного мислення в умовах війни» направлена на перевірку розвитку вміння критично мислити та оцінювати інформацію особами юнацького віку в період до війни та через пів року після початку воєнних дій. Анкета підходить для використання в умовах, коли проведення діагностичних методик не є можливим та актуальним, адже психодіагностичні методики загалом направлені на визначення психологічних особливостей респондентів на момент проведення дослідження, а не на визначення психологічних особливостей в минулому. Анкета містить 11 запитань, 5 з яких направлені на визначення вміння респондентів критично оцінювати інформацію в минулому (до війни). Серед таких запитань, наприклад такі як: «Чи перевіряли ви отриману інформацію на достовірність до війни?», «Чи довіряли ви отриманій інформації з новин до війни на всі 100%?», «Чи легко ви змінювали свою думку піддаючись тиску оточуючих до війни?». Решта, 6 запитань анкети направлені на визначення вміння респондентів критично оцінювати інформацію на момент проведення опитування (тобто через 6 місяців воєнних дій).

Тест «Критичне мислення» (Л.Старкі) передбачає визначення рівня розвитку критичного мислення особистості. В даному тесті зібрані завдання, які пов'язані з логічним світосприйняттям та побудовою гіпотез на основі представлених фактів та аргументів, що допомагає визначити ступінь розвитку критичного мислення та основних його операцій (логіки, індукції, дедукції, рефлексії, контролю над емоціями, встановлення причинно-наслідкових зв'язків). Тестовий матеріал складається з десяти запитань, до кожного з яких потрібно підібрати правильну відповідь [31].

За допомогою методики «Діагностика ригідності» можна виявити особливість психіки, яка проявляється в тенденції до зберігання своїх установок,

стереотипів, інертності, нездатності змінювати власну точку зору та програму дій відповідно до нових умов, що заважає особистості критично оцінювати отриману інформацію, власні думки та поведінку. Дана методика складається з п'ятидесяти запитань, на які респонденту потрібно відповісти «так» або «ні».

Методика «Творча уява» («Три слова») допомагає оцінити особливості творчої уяви респондентів. Доцільність використання даної методики під час дослідження критичного мислення зумовлена тим, що під час оцінки нової інформації особистість нерідко використовує творчу уяву (наприклад, для того щоб уявити певну ситуацію), що допомагає критично осмислити нову інформацію. Під час проведення даної методики досліджуваному пропонується три слова, з якими йому потрібно скласти (і написати на папері) речення таким чином, щоб вони включали в себе всі три задані слова. Час на виконання методики: 5 хвилин.

Тест «Навіюваність» (С.Клаучек, В.Деларю) призначений для дослідження рівня навіюваності особистості. Високий рівень навіюваності досить часто заважає особистості мислити критично, саме тому, використання даної методики є доцільним під час діагностики загального рівня критичного мислення. Даний тест складається з 20 запитань, на які потрібно відповісти «так» або «ні».

2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження

Після проведення діагностичної частини дослідження нами було отримано наступні результати (таблиці з отриманими результатами розміщено в додатку Б кваліфікаційної роботи). За результатами авторської анкети «Динаміка розвитку критичного мислення в умовах війни» - 57,5% респондентів повністю довіряли отриманій інформації до війни, а 42,5% - не довіряли отриманій інформації; 37,5% опитуваних довіряли отриманій інформації через пів року війни, а 62,5% - не довіряли; 42,5% респондентів перевіряли отриману інформацію на достовірність до війни, а 57,5% - не перевіряли отриману інформацію в інших джерелах; 55% респондентів перевіряють отриману інформацію на достовірність через півроку війни, а 45% - не перевіряють; 57,5% опитуваних здатні швидко визначити важливе

в отриманій інформації, 42,5% - спочатку витрачають увагу на другорядне; 60% опитуваних були здатні швидко приймати правильні рішення до війни, 40% - ні; 52,5% досліджуваних здатні швидко приймати правильні рішення через пів року війни, 47,5% - ні; 42,5% респондентів швидко змінювали свою думку піддаючись тиску оточуючих до війни, 57,5% - не піддавались на тиск оточуючих; 32,5% - змінюють свою думку піддаючись тиску оточуючих через пів року війни, 67,5% - не піддаються на тиск оточуючих; 52,5% опитуваних часто оцінювали дійсність до війни, 47,5% - ні; через пів року війни 67,5% респондентів часто оцінюють дійсність та свою можливість на щось вплинути, 32,5% - ні. Кількісні показники отриманих результатів подано в таблиці 2.2.1

Таблиця 2.2.1.

Кількісні показники результатів авторської анкети «Динаміка розвитку критичного мислення в умовах війни»

Запитання	Кількість опитуваних	
	«Так»	«Ні»
1. Чи довіряли ви отриманій інформації до війни на всі 100%	57,5%	42,5%
2. Чи довіряєте ви отриманій інформації на 100% через пів року війни?	37,5%	62,5%
3. Чи перевіряли ви отриману інформацію на достовірність в інших джерелах до війни?	42,5%	57,5%
4. Чи перевіряєте ви отриману інформацію на достовірність в інших джерелах через півроку війни?	55%	45%
5. Чи можете ви швидко визначити важливе, не витрачаючи увагу на другорядне?	57,5%	42,5%
6. Чи були ви здатні швидко приймати правильні рішення до війни?	60%	40%
7. Чи здатні ви швидко приймати правильні рішення через пів року війни?	52,5%	47,5%
8. Чи легко ви змінювали свою думку піддаючись тиску оточуючих до війни?	42,5%	57,5%
9. Чи легко ви змінюєте свою думку піддаючись тиску оточуючих через пів року війни?	32,5%	67,5%
10. До війни ви часто оцінювали дійсність, на що ви можете вплинути, а на що ні?	52,5%	47,5%
11. Через пів року війни ви часто оцінюєте на що ви можете вплинути, а на що ні?	67,5%	32,5%

Згідно отриманих даних ми можемо встановити той факт, що до війни більша половина респондентів довіряли отриманій інформації та не перевіряли її

достовірність в інших джерелах, натомість через пів року війни більша частина опитуваних вже не довіряла отриманій інформації та перевіряла її достовірність в інших джерелах. Більша половина респондентів можуть швидко визначити важливе в отриманій інформації не відволікаючись на другорядне. До війни більша частина досліджуваних була здатна швидко приймати правильні рішення, натомість через пів року війни кількість респондентів які здатні швидко приймати правильні рішення дещо зменшилась, це може бути зумовлено тим, що в умовах війни щодня виникають нестандартні ситуації, яких раніше не було. Майже половина респондентів до війни швидко змінювала свою думку піддаючись тиску оточуючих, натомість вже через пів року війни кількість таких респондентів зменшилась та становить третину опитуваних. До війни половина респондентів часто оцінювала дійсність та те, на що вони можуть впливати, а на що ні, вже через пів року кількість таких опитуваних збільшилась, що може свідчити про те, що респонденти почали критично аналізувати ситуацію, та розуміти, що кожного дня виникає все більше ситуацій на які ми не можемо вплинути.

За результатами методики «Критичне мислення» (Л.Старкі) - 40% опитуваних мають високий рівень розвитку критичного мислення, 32,5% - середній рівень і 27,5% опитуваних мають низький рівень сформованості критичного мислення. Кількісні показники отриманих результатів подано в таблиці 2.2.2.

Таблиця 2.2.2.

Кількісні показники рівня сформованості критичного мислення за методикою Л. Старкі «Критичне мислення»

Рівень розвитку	Низький	Середній	Високий
Кількість опитуваних	27,5%	32,5%	40%

Згідно отриманих даних можемо встановити той факт, що майже третина респондентів мають низький рівень розвитку критичного мислення, що може говорити про те, що такі люди мають погано розвинену логіку, не здатні «фільтрувати» інформацію, виявляти маніпуляції, їм важко приймати зважені

рішення, вступати в аргументовані дискусії, усвідомлювати свої упередженості та необ'єктивність інших.

Серед решти досліджуваних третина опитуваних мають середній рівень розвитку критичного мислення, що свідчить про те, що вони мають здатність до саморегуляції, можуть ставити під сумнів більшість фактів, здатні мислити самостійно. Також, слід зазначити, що майже половина респондентів мають високий рівень розвитку критичного мислення, що свідчить про те, що вони мислять самостійно, здатні до аналізу, контролю над емоціями, вміють розпізнавати свої ілюзії, маніпуляції з боку оточуючих, реклами, пропаганди, вміють відділяти оцінки та припущення від фактів, знаходять причинно-наслідкові зв'язки або приймають їх відсутність, продумують та виробляють найбільш оптимальне рішення в умовах невизначеності та ризику, вміють ставити реалістичні цілі та знаходити адекватні шляхи для їх досягнення.

За результатами методики «Діагностика ригідності» було виявлено, що високу ригідність мають 22,5% респондентів, виявляють риси ригідності та мобільності 25% респондентів, решта 52,5% опитуваних мають розвинуту мобільність. Кількісні показники отриманих результатів подано в таблиці 2.2.3.

Таблиця 2.2.3.

**Кількісні показники рівня ригідності за методикою
«Діагностика ригідності»**

Рівень розвитку	Низький (мобільний)	Середній (виявляються риси ригідності і мобільності)	Високий (ригідний)
Кількість опитуваних	52,5%	25%	22,5%

Згідно до отриманих даних, майже четверта частина опитуваних має високий рівень ригідності, який свідчить про те, що такі люди: мають складності (іноді навіть повну нездатність) при зміні запланованої програми діяльності в умовах, які об'єктивно вимагають її перебудови; не піддаються змінам, введеним інноваціям, мають повільність реакцій і мислення, слабке переключення з одного виду роботи

на інший, мають труднощі з відмовою від власного прийнятого рішення, способу мислення і поведінки.

Середній рівень ригідності має четверта частина респондентів. Це означає, що такі люди характеризуються з одного боку – прагненням до активної діяльності, з іншого – вони психологічно залежні від оточуючих, мають складнощі під час прийняття самостійних рішень і мають сумніви в їх правильності. Решта, більша половина, опитуваних мають психологічну мобільність. Психологічно мобільних людей відрізняє повнота їх занурення в процес спілкування, легка концентрація уваги, кваліфікованість мови, легка податливість змінам ситуації, легка зміна установок, суджень та власної поведінки відповідно до ситуації.

Відповідно до отриманих результатів за методикою «Три слова» (яка була спрямована на визначення рівня творчої уяви), було отримано наступні результати: 35% опитуваних мають низький рівень творчої уяви, 30% - середній рівень, решта 35% опитуваних мають високий рівень розвитку творчої уяви. Кількісні показники отриманих результатів подано у таблиці 2.2.4.

Таблиця 2.2.4.

**Кількісні показники рівня розвитку творчої уяви за методикою
«Три слова»**

Рівень розвитку	Низький	Середній	Високий
Кількість опитуваних	35%	30%	35%

Відповідно до результатів, майже третина респондентів мають низький рівень розвитку творчої уяви, що свідчить про той факт, що такі люди мислять стереотипно; їм важко створювати нові незалежні образи та формувати внутрішній план дій. Майже половина респондентів мають середній рівень розвитку творчої уяви, що характеризується здатністю до створення нового образу, регуляції емоційних станів, здатністю до формування внутрішнього плану дій.

Решта четверта частина респондентів мають високий рівень розвитку творчої уяви, що свідчить про те, що такі люди є незалежними, мають відкритість розуму,

високу толерантність до невизначених та нерозв'язних ситуацій та конструктивну активність у цих ситуаціях.

За результатами методики «Навіюваність» (С.Клаучек, В.Деларю) – 27,5% респондентів мають високий рівень навіюваності, 17,5% - середній рівень, та решта 55% опитуваних мають низький рівень навіюваності. Кількісні показники отриманих результатів подано у таблиці 2.2.5.

Таблиця 2.2.5.

**Кількісні показники рівня навіюваності за методикою С.Клаучек, В.Деларю
«Навіюваність»**

Рівень розвитку	Низький	Середній	Високий
Кількість опитуваних	55%	17,5%	27,5%

Згідно з отриманими даними, більша половина опитуваних мають низький рівень навіюваності, що свідчить про те, що такі люди мають високу емоційну чутливість, багату уяву, обережність, вміють змінювати свою поведінку відповідно до ситуації.

Майже четверта частина респондентів має середній рівень навіюваності, що свідчить про їх відкритість, прямолінійність, природність, не опосередкованість, їм притаманна незалежність, орієнтація на власні дії та рішення, а також зібраність та енергійність. Решта, четверта частина опитуваних має високий рівень навіюваності, що може свідчити про те, що такі респонденти мають недостатньо розвинений самоконтроль, внутрішнє задоволення своїм положенням та в більшому ступені залежать від поведінки колективу.

З метою виявлення загального рівня розвитку критичного мислення нами було проранжовано отримані результати дослідження (див. Додаток В). Відповідно до цього, можна сказати, що 37,5% опитуваних мають високий загальний рівень розвитку критичного мислення, 32,5% - середній рівень, 30% респондентів мають низький загальний рівень розвитку критичного мислення. Кількісні показники отриманих результатів подано на рисунку 2.2.1.

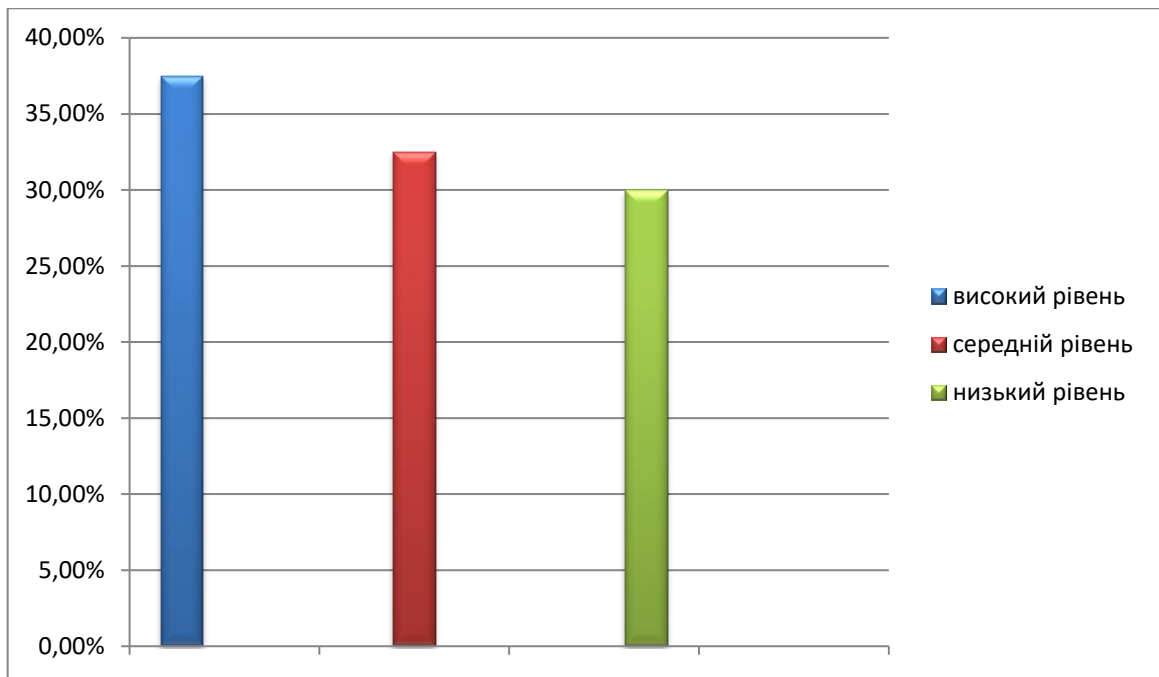

Рис. 2.2.1. Загальний рівень розвитку критичного мислення юнаків

Відповідно до результатів більше третини респондентів мають високий рівень сформованості критичного мислення це свідчить про те, що такі люди вміють критично оцінювати та аналізувати ситуації, оцінювати та передбачати наслідки власної поведінки, а також можуть швидко адаптуватись та підпорядковувати власну поведінку до нових умов. Третина опитуваних має середній рівень загального розвитку критичного мислення, що виражається в здатності до саморегуляції, самостійності мислення (але наявні сумніви під час самостійного прийняття рішень), здатності до аналізу ситуацій та формування внутрішнього плану дій в залежності від нових обставин. Третя частина респондентів має низький загальний рівень сформованості критичного мислення, що виражається в несамостійності, стереотипності мислення, нездатності до самостійного аналізу та оцінки ситуацій, а також передбаченні наслідків власної поведінки.

Отже, результати проведеної діагностики засвідчують той факт, що досліджуваним, які мають низький рівень сформованості критичного мислення необхідно надати професійну допомогу щодо його підвищення. Все це викликає

необхідність розробки та проведення корекційно - розвивальних заходів щодо розвитку критичного мислення осіб юнацького віку.

Висновки до другого розділу

Результати проведеного дослідження обумовлюють висновки до другого розділу даної роботи. Відповідно до цього:

З метою визначення загального рівня розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку нами було організовано та проведено дослідження, в якому прийняло участь 40 осіб віком від 17 до 21 року, з них 75% жіночої статі та 25% чоловічої.

Відповідно до мети дослідження нами було обрано наступний діагностичний інструментарій: авторська анкета «Динаміка розвитку критичного мислення в умовах війни»; методика «Критичне мислення» (Л.Старкі), яка передбачає визначення рівня розвитку критичного мислення особистості; методика «Діагностика ригідності»; методика «Творча уява» («Три слова»), яка допомогла оцінити особливості творчої уяви респондентів; тест «Навіюваність» (С. Клаучек, В. Деларю) призначений для дослідження рівня навіюваності особистості.

Аналіз результатів констатувального дослідження рівня розвитку критичного мислення юнаків, дозволяє стверджувати, що більше третини опитуваних мали високий загальний рівень розвитку критичного мислення (що свідчить про те що такі юнаки здатні до аналізу інформації, контролю над емоціями, вміють розпізнавати маніпуляції та відрізняють оцінки та припущення від фактів), третина респондентів – середній рівень (що свідчить про те, що такі люди можуть ставити під сумнів більшість фактів, намагаються аналізувати інформацію, здатні до самостійного мислення) решта, третя частина опитуваних мали низький загальний рівень розвитку критичного мислення (що свідчить про те, що таким людям важко приймати зважені рішення, фільтрувати інформацію та усвідомлювати свою упередженість).

Отримані результати зумовлюють необхідність розробки та проведення корекційної програми з метою розвитку критичного мислення осіб юнацького віку.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

3.1.Розробка та впровадження психокорекційної програми з розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку

Відповідно до результатів проведеного дослідження, нами була розроблена психокорекційна програма з розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку. Для її впровадження була сформована експериментальна група з 10 осіб.

Мета даної психокорекційної програми - корекція низького рівня розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку.

Відповідно до мети, були виділені наступні **завдання** програми:

1. підвищення загального рівня розвитку критичного мислення юнаків;
2. зниження рівня ригідності мислення;
3. розвиток уяви.

Перелік методів і форм роботи, які використовувалися під час занять: практичні вправи, форма роботи: індивідуальна.

Обладнання: папір, олівці, ручка.

Очікувані результати:

1. підвищення рівня критичного мислення;
2. розвиток вміння відстоювати та аргументувати власну думку;
3. розвиток вміння змінювати власну позицію, відповідно до нових вимог;
4. розвиток гнучкості, самостійності мислення;
5. формування здатності передбачати наслідки своїх дій.

Організація занять: програма розрахована на 6 занять по 50 хвилин кожне. Заняття проводиться 2-3рази на тиждень.

Кількість учасників: 10 осіб.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Структура заняття	Обладнання	Тривалість
1.	1.Вітання, знайомство з учасником; 2. Встановлення правил занять; 3.Вправа «Фішбоун»;	Аркуш паперу, ручка	5 хв. 5 хв. 15 хв.

	4. Вправа «В мерії»; 5. Підведення підсумків.		20 хв. 5 хв.
2.	1.Привітання, зворотній зв'язок; 2.Вправа «Логічний ланцюжок»; 3.Вправа «Улюблені предмети» 4. Підведення підсумків.	Аркуш паперу, ручка	5 хв. 20хв. 20хв. 5 хв.
3.	1.Привітання, зворотній зв'язок; 2. Вправа «Спостерігаю 10х2»; 3. Вправа «А що, якщо...?»; 4.Підведення підсумків.	Аркуш паперу, ручка	5 хв. 20хв. 20хв. 5 хв.
4.	1.Привітання, зворотній зв'язок; 2. Вправа «6 капелюхів мислення»; 3. Вправа «Обмеження можливостей»; 4.Підведення підсумків.		5 хв. 25 хв. 15хв. 5 хв.
5.	1.Привітання, зворотній зв'язок; 2.Вправа «Головне. Сторони. Приховане.»; 3. Вправа «Чуттєвий психолог»; 4.Підведення підсумків		5 хв. 20хв. 20хв. 5 хв.
6.	1.Привітання, зворотній зв'язок; 2. Вправа «Вивчення власних оман»; 3. Вправа «Лист самому собі через 10 років»; 4.Підведення підсумків.	Аркуш паперу, ручка	5хв. 20 хв. 20хв. 10хв.

ЗАНЯТТЯ №1

Вітання, знайомство з учасником.

Встановлення правил заняття.

Вправа «Фішбоун»

Мета: розвиток вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснювати обґрунтований вибір, розвиток навичок роботи з інформацією.

Хід роботи: учаснику пропонується актуальна тема для обговорення та схема у вигляді риб'ячої кістки. Схема включає в себе чотири блоки, які представлені у вигляді голови, кісток та хвоста риби. Учаснику пропонується проаналізувати визначену тему та результати аналізу написати в надану схему, при цьому кожна з частин схеми відповідає за конкретні складові: голова – тема або інформація, що підлягає аналізу; верхні кістки – основні поняття теми та причини виникнення проблеми; нижні кістки – факти, які є підтвердженням певних причин чи понять, вказаних у схемі; хвіст – відповідь на поставлене питання, висновки.

Вправа «В мері»

Мета: розвиток уяви, гнучкості мислення, вміння аргументувати власну думку, передбачати наслідки своїх дій.

Хід роботи: учаснику пропонується уявити собі наступну ситуацію: «уявіть, що вас обрали мером. Перше ваше завдання: погодити план забудови нового району. Першочергово місця відведено під будівництво елітних котеджів. Але виникла необхідність побудувати на території об'єкт соціального призначення, який не вписується в критерії «району високого класу». Подумайте, які стимули і доводи привести, щоб не втратити заможних інвесторів. При цьому, намагайтесь думати логічно та уникати нереальних фантазій».

Підведення підсумків:

Що було найважче в сьогоднішній роботі?

Чи складно вам було уявляти та аналізувати ситуації?

ЗАНЯТТЯ №2

Привітання з учасником, зворотній зв'язок.

Вправа «Логічний ланцюжок»

Мета: розвиток вміння аналізувати ситуацію та вибудовувати логічні зв'язки, передбачати наслідки власних дій.

Хід роботи: учаснику пропонується актуальне твердження, яке викликає дебати в академічній спільноті. Наприклад: «Виконання вакцинації від вірусу новими препаратами приносить особам літнього віку більше шкоди, ніж користі». Далі учаснику пропонується в двох стовпчиках записати аргументи за та проти, а також подумати, які дослідження (види, їх тривалість, кількість учасників) потрібно провести, та які результати отримати, щоб точно відповісти на запропоновану тему.

Вправа «Улюблені предмети»

Мета: розвиток уяви, вміння аналізувати, аргументувати власну думку.

Хід роботи: учаснику пропонується написати на папері список з десяти предметів та особистих речей, які його оточують. Потім необхідно написати які асоціації (нехай навіть самі безглузді) викликають ці речі (асоціації з емоцією, людиною або подією минулого). При цьому не потрібно обмежуватися очевидними паралелями, потрібно дозволити собі фантазувати.

Підведення підсумків:

Чи було вам важко працювати сьогодні?

Що було найскладнішим?

ЗАНЯТТЯ №3

Привітання з учасником, зворотній зв'язок.

Вправа «Спостерігаю 10х2»

Мета: розвиток гнучкості мислення, вміння змінювати власну думку та не піддаватись лише першому враженню.

Хід роботи: учаснику пропонується виконати три кроки. Крок 1: потрібно дивитись на зображення або предмет спокійно не менше хвилини. Нехай очі спокійно блукають. Крок 2: Потрібно зробити помітки склавши список з десяти слів або фраз про будь-який аспект того, що було побачене. Крок 3: Через декілька хвилин потрібно повторити крок один і два та додати в свій список ще десяти слів або фраз.

Вправа «А що, якщо?»

Мета: розвиток уяви, вміння аналізувати ситуацію, встановлювати логічні зв'язки та передбачати наслідки дій.

Хід роботи: учаснику задаються вигадані запитання, які він має проаналізувати і дати відповідь. Приклади запитань: «А що, якщо на землі зникнуть всі металеві предмети?», «А що якщо по всьому світу пропаде світло?» і т.д.

Підведення підсумків:

Чи було важко вам сьогодні працювати?

Чи відкрили ви для себе щось нове сьогодні?

ЗАНЯТТЯ №4

Привітання з учасником, зворотній зв'язок.

Вправа «6 капелюхів мислення»

Мета: розвиток гнучкості мислення, вміння аналізувати ситуацію з різних сторін.

Хід роботи: учаснику пропонується тема для обговорення (це може бути тема, яка його цікавить), після цього, йому пропонується оцінити цю тему з шести різних точок зору (з 6 капелюхів). При цьому: білий капелюх – інформація та факти (де потрібно звернути увагу на дані, які ми маємо, оцінити чи достатньо інформації (де ми ще можемо її отримати) та як ми можемо її використати; жовтий капелюх – позитив, достоїнства, плюси (тут ми звертаємо увагу на сильні сторони обраної теми); чорний капелюх – критика, труднощі, недоліки (тут потрібно кожне рішення піддавати сумнівам, розглядати ризики та небезпеки, знаходити слабкі місця в кожній ідеї); червоний капелюх – емоції та почуття (тут потрібно прислухатись до «внутрішнього голосу», до того, що підказує інтуїція); зелений капелюх – нові ідеї та креатив (тут всі можливі варіанти вирішення ситуації можна розглянути з незвичним підходом); синій капелюх – контроль та управління мисленнєвим процесом (це капелюх керівника, він не потребує рішень, тут потрібно суворо оцінити питання яке розглядається та порівняти з існуючою концепцією та власними ресурсами).

Вправа «Обмеження можливостей»

Мета: розвиток уяви, вміння передбачати наслідки, встановлювати логічні зв'язки.

Хід роботи: учаснику пропонується уявити людину з свого оточення або придумати вигаданого персонажа у якого є незначний дефект, наприклад складності з використанням робочої руки. Потім потрібно написати есе, яке описує, як зміниться життя в подібній ситуації. При цьому потрібно вказати, які потрібно виробити нові навички та знання, щоб мати повноцінне життя з таким дефектом, а

також які характеристики та якості потрібно розвивати, щоб зберегти роботу або продовжити навчання.

Підведення підсумків:

Що було найскладніше сьогодні?

Чи важко вам було оцінювати ситуацію з різних сторін?

ЗАНЯТТЯ №5

Привітання з учасником, зворотній зв'язок.

Вправа «Головне. Сторони. Приховане»

Мета: розвиток вміння встановлювати логічні зв'язки та критично оцінювати ситуацію.

Хід роботи: учаснику пропонується орати історію (або мультфільм, або просто цікаву для нього тему), а потім відповісти на запитання: *Головне:* що головне в цій історії, проблемі? Оберіть головних героїв історії. Що з ними відбувається? Як вони допомагають зрозуміти основну ідею? *Сторони:* Чи якась додаткова історія або інформація, яка залишається в стороні? Чи є другорядні персонажі? Які події відбуваються з ними? *Приховане:* Що від нас приховано? Чи є щось, що нам не зрозуміло, щось що ми не одразу бачимо або не розуміємо?

Вправа «Чуттєвий психолог»

Мета: розвиток уяви, вміння критично оцінити інформацію.

Хід роботи: учаснику пропонується ряд фотографій людей, які він не бачив раніше. Потрібно уважно роздивитись вираз обличчя, позу, жести людини, спробувати зрозуміти, про що вона думає, що її тривожить. Після цього потрібно прочитати про подію (людину) яка зображена на фото та перевірити, в чому була правда, а в чому помилка.

Підведення підсумків:

Чи було вам сьогодні складно працювати?

Чи отримали ви сьогодні новий досвід?

ЗАНЯТТЯ №6

Привітання з учасником, зворотній зв'язок.

Вправа «Вивчення власних оман»

Мета: навчити критично оцінювати власні дії, вивчити власні стереотипи .

Хід роботи: учаснику пропонується вивчити власні помилки які були зроблені неодноразово, розглянути власті шаблони та стереотипи, які спричиняли помилки. При цьому потрібно намагатись вивчати не тільки очевидні причини, а й ті, які є глибоко всередині. Наприклад: можна розглянути свої установки, які були засвоєні в дитячому віці, та подумати яким сином можна їх усунути (наприклад на одну установку привести п'ять доводів, чому вона не конструктивна).

Вправа «Лист самому собі»

Мета: розвиток уяви, вміння критично оцінювати ситуацію та встановлювати логічні зв'язки.

Хід роботи: учаснику пропонується написати лист самому собі, який він має отримати через 10 років. В листі потрібно звертатись до себе, ставити запитання або питати поради, розказати про себе в майбутньому і спробувати вгадати чим ви будете займатись та яким буде ваше життя.

Підведення підсумків:

Які враження від нашої роботи?

Чи змінилось щось в вашому житті?

3.2. Аналіз ефективності впливу психокорекційної програми на розвиток критичного мислення

З метою доведення ефективності впровадженої нами психокорекційної програми з розвитку критичного мислення, було проведено контрольний зріз рівня критичного мислення осіб юнацького віку в експериментальній та контрольній групі (таблиці з отриманими результатами розміщені в Додатку Б кваліфікаційної роботи). Кількість учасників в кожній групі – 10 осіб.

Так, за методикою діагностики рівня критичного мислення «Критичне мислення» (Л. Старкі), в експериментальній групі було виявлено позитивну динаміку підвищення рівня критичного мислення в осіб юнацького віку. Це підтверджується зменшенням на 70% кількості респондентів з низьким рівнем розвитку критичного мислення, збільшенням на 10% кількості осіб з середнім рівнем та збільшенням на 60% кількості осіб з високим рівнем розвитку критичного мислення. Кількісні показники контрольного зрізу подано в таблиці 3.2.1.

Таблиця 3.2.1

Кількісні показники контрольного зрізу рівня критичного мислення в осіб юнацького віку в експериментальній групі за методикою «Критичне мислення» (Л. Старкі)

Рівень критичного мислення	Кількість респондентів: n=10=100%	
	До впровадження корекційної програми	Після впровадження корекційної програми
Високий	0%	60%
Середній	30%	40%
Низький	70%	0%

Слід зазначити, що після впровадження корекційної програми кількість осіб з середнім та високим рівнем розвитку критичного мислення значно зросла. Якщо раніше опитувані мали несамотійність мислення, орієнтувались на думку інших, не перевіряли отриману інформацію, то після проведення корекційних занять респонденти зазначили, що тепер намагаються самотійно перевіряти та аналізувати отриману інформацію (або різні ситуації) та формувати власну думку, незалежну від інших.

Аналізуючи отримані результати за методикою «Критичне мислення» в контрольній групі, учасники якої не брали участі в корекційних заходах, ми можемо зробити висновок, що тут на 10% збільшилась кількість респондентів з середнім рівнем розвитку критичного мислення, натомість на 10% зменшилась кількість респондентів з низьким рівнем розвитку критичного мислення. Кількісні показники контрольного зрізу в контрольній групі подано в таблиці 3.2.2.

Таблиця 3.2.2

Кількісні показники контрольного зрізу рівня критичного мислення в осіб юнацького віку в контрольній групі за методикою «Критичне мислення»

Рівень критичного мислення	Кількість респондентів: n=10=100%	
	Перша діагностика	Друга діагностика
Високий	0%	0%
Середній	60%	70%
Низький	40%	30%

За результатами методики «Діагностика ригідності», в експериментальній групі було виявлено позитивну динаміку зниження рівня ригідності психіки в опитуваних. Так, після проведення корекційних занять, кількість респондентів з високою ригідністю зменшилась на 60%, кількість опитуваних з середнім рівнем ригідності зменшилась на 10%, натомість кількість опитуваних з низьким рівнем збільшилась на 70%. Кількісні показники контрольного зрізу в експериментальній групі подано в таблиці 3.2.3.

Таблиця 3.2.3.

Кількісні показники контрольного зрізу рівня ригідності в експериментальній групі за методикою «Діагностика ригідності»

Рівень ригідності	Кількість респондентів: n= 10=100%	
	До впровадження корекційної програми	Після впровадження корекційної програми
Високий	70%	10%
Середній	30%	20%
Низький	0%	70%

Показники даної таблиці свідчать, що після проведення корекційної програми значно зменшилась кількість респондентів з високим рівнем ригідності, натомість кількість опитуваних з низьким рівнем – значно збільшилась. Після закінчення корекційних занять, респонденти зазначали, що їм стало легше реагувати та адаптуватись до нових умов, ситуацій; вони навчились відстоювати свою думку, але при цьому приймати та не заперечувати думку інших.

Щодо результатів контрольної групи за методикою «Діагностика ригідності», ми можемо також побачити певні зміни, які виявляються в тому, що кількість

респондентів з середнім рівнем ригідності зросла на 20%, а кількість респондентів з низьким рівнем ригідності зменшилась на 20%. Кількісні показники контрольного зрізу в контрольній групі подано в таблиці 3.2.4.

Таблиця 3.2.4.

Кількісні показники контрольного зрізу рівня ригідності в контрольній групі за методикою «Діагностика ригідності»

Рівень ригідності	Кількість респондентів: n=10=100%	
	Перша діагностика	Друга діагностика
Високий	20%	20%
Середній	60%	80%
Низький	20%	0%

За результатами методики діагностики рівня розвитку творчої уяви «Три слова» в експериментальній групі було виявлено позитивну динаміку підвищення рівня розвитку уяви. Це підтверджується збільшенням на 80% кількості респондентів з середнім рівнем творчої уяви, збільшенням на 20% кількості опитуваних з високим рівнем та зменшенням на 100% кількості респондентів з низьким рівнем розвитку творчої уяви. Кількісні показники контрольного зрізу в експериментальній групі подано в таблиці 3.2.5.

Таблиця 3.2.5.

Кількісні показники контрольного зрізу рівня розвитку творчої уяви в експериментальній групі за методикою «Три слова»

Рівень творчої уяви	Кількість респондентів: n= 10=100%	
	До впровадження корекційної програми	Після впровадження корекційної програми
Високий	0%	20%
Середній	0%	80%
Низький	100%	0%

Після впровадження корекційної програми не було зафіксовано жодної особи з низьким рівнем творчої уяви, натомість кількість респондентів з середнім та високим рівнем значно збільшилась. Респонденти зазначали, що після корекційних

занять, їм стало легше: уявляти свій план дій в нових ситуаціях; регулювати емоційні стани; мислити самостійно та незалежно.

За результатами діагностики в контрольній групі було виявлено, що кількість респондентів з середнім рівнем уяви збільшилась на 10% натомість кількість респондентів з високим рівнем уяви зменшилась на 10%. Кількісні показники контрольного зрізу в контрольній групі подано в таблиці 3.2.6.

Таблиця 3.2.6.

Кількісні показники контрольного зрізу рівня розвитку творчої уяви в контрольній групі за методикою «Три слова»

Рівень творчої уяви	Кількість респондентів: n= 10=100%	
	Перша діагностика	Друга діагностика
Високий	10%	0%
Середній	50%	60%
Низький	40%	40%

За результатами методики «Навіюваність» в експериментальній групі було виявлено позитивну динаміку зниження рівня навіюваності. Це підтверджується тим, що кількість респондентів з високим рівнем навіюваності зменшилась на 70%, а кількість учасників з низьким рівнем навіюваності збільшилась на 70%. Кількісні показники контрольного зрізу в контрольній групі подано в таблиці 3.2.7.

Таблиця 3.2.7.

Кількісні показники контрольного зрізу рівня навіюваності в експериментальній групі за методикою «Навіюваність»

Рівень навіюваності	Кількість респондентів: n= 10=100%	
	До впровадження корекційної програми	Після впровадження корекційної програми
Високий	70%	0%
Середній	20%	20%
Низький	10%	80%

Після впровадження корекційної програми не було зафіксовано осіб з високим рівнем навіюваності, але кількість респондентів з низьким рівнем навіюваності значно збільшилась. Респонденти зазначили, що після проведення корекційних занять їм стало легше змінювати свою поведінку відповідно до нових

умов, вони орієнтуються на власні дії та рішення та менше залежать від думки колективу.

Відповідно до результатів діагностики в контрольній групі було виявлено, що кількість респондентів з високою навіюваністю збільшилась на 10%, натомість кількість респондентів з низькою навіюваністю зменшилась на 10%. Кількісні показники контрольного зрізу в контрольній групі подано в таблиці 3.2.8.

Таблиця 3.2.8.

Кількісні показники контрольного зрізу рівня навіюваності в контрольній групі за методикою «Навіюваність»

Рівень навіюваності	Кількість респондентів: n= 10=100%	
	Перша діагностика	Друга діагностика
Високий	30%	40%
Середній	40%	40%
Низький	30%	20%

З метою виявлення загального рівня розвитку критичного мислення студентської молоді, після впровадження корекційної програми, нами було проранжовано отримані результати контрольного зрізу в експериментальній та контрольній групі (проранжовані результати розміщені в Додатку В кваліфікаційної роботи). Відповідно до цього можна сказати, що в експериментальній групі, в порівнянні з попередніми результатами кількість респондентів з низьким рівнем критичного мислення зменшилась на 70%, кількість опитуваних з середнім рівнем критичного мислення збільшилась на 20%, а кількість опитуваних з високим рівнем критичного мислення збільшилась на 50%. В контрольній групі отримані результати після першої та другої діагностики залишились на тому ж рівні, тобто 50% респондентів мають середній рівень критичного мислення, а решта 50% - низький рівень розвитку критичного мислення. Кількісні показники співвідношення загального рівня розвитку критичного мислення в експериментальній групі (до та після провадження корекційної програми) та в контрольній групі наведено на рисунку 3.2.1.

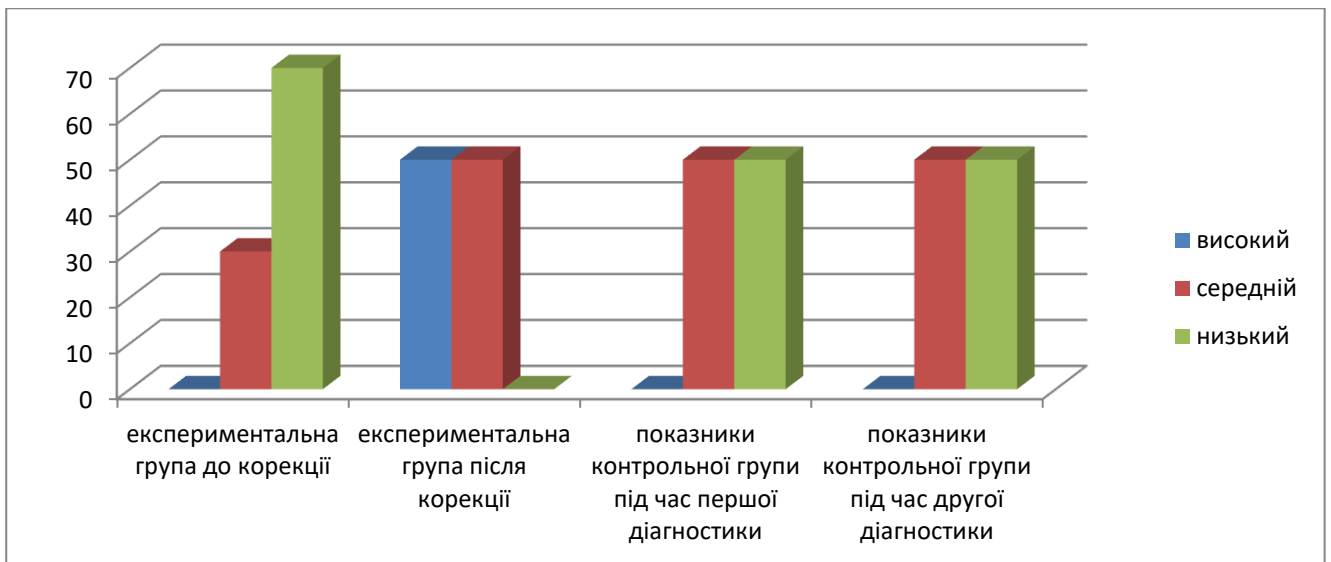

Рис.3.2.1. Динаміка рівня розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку до та після впровадження корекційної програми

Показники даного рисунку вказують на те, що проведення корекційної програми підвищило загальний рівень розвитку критичного мислення в експериментальній групі. Дієвість програми підтвердили результати контрольної групи, які після другого діагностування залишились на тому ж рівні. На думку учасників експериментальної групи результат дії корекційних заходів проявляється в тому, що вони можуть: самостійно аналізувати ситуації та нову інформацію; аргументувати та відстоювати власну думку; не залежати від думки інших; уявляти наслідки власних дій; підпорядковуватись та змінювати власну поведінку (план дій), в залежності від нових обставин.

Для перевірки достовірності отриманих даних також була виконана математична обробка за допомогою t-критерія Стьюдента для залежних вибірок, результати якого представлені в Додатку В кваліфікаційної роботи. Відповідно до результатів обчислення в експериментальній групі $t_{\text{Емп}}=11.6$ при критичних значеннях $t_{\text{кр}}=2.26(p\leq 0.05)$ та $t_{\text{кр}}=3.25(p\leq 0.01)$, що свідчить про те, що $t_{\text{Емп}}$ потрапляє у зону значущості оскільки $t_{\text{Емп}} > t_{\text{кр}} (p\leq 0.01)$, що говорить нам про наявність кореляційних зв'язків. Результати статистичної обробки за критерієм t-Стьюдента в експериментальній групі зображено на рисунку 3.2.2.

Вісь значущості

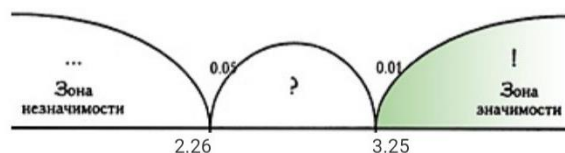

Рис. 3.2.2. Графічне зображення результату статистичного аналізу ефективності впроваджуваної психокорекційної програми зі збільшення рівня розвитку критичного мислення в експериментальній групі

Відповідно до результатів обчислення в контрольній групі $t_{\text{Эмп}}=1.3$ при критичних значеннях $t_{\text{кр}}=2.26(p\leq 0.05)$ та $t_{\text{кр}}=3.25(p\leq 0.01)$, що свідчить про те, що $t_{\text{Эмп}}$ потрапляє у зону незначимості оскільки $t_{\text{Эмп}} < t_{\text{кр}}(p\leq 0.01)$, що говорить нам про відсутність значних кореляційних зв'язків. Результати статистичної обробки за критерієм t-Стюдента в контрольній групі зображено на рисунку 3.2.3.

Рис. 3.2.3. Графічне зображення результату статистичного аналізу рівня розвитку критичного мислення в контрольній групі

Виявлений високий показник кореляційних зв'язків в експериментальній групі, та незначний показник кореляційних зв'язків в контрольній групі, свідчить про той факт, що розроблена нами психокорекційна програма з розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку є дієвою. Наявність отриманих результатів зумовлює необхідність розробки та впровадження в практику практичних рекомендацій особам юнацького віку щодо подальшого розвитку та вдосконалення критичного мислення.

3.3. Методичні рекомендації особам юнацького віку щодо подальшого розвитку критичного мислення

Звичайно, перш за все, варто розуміти, що критичне мислення можна і потрібно розвивати в будь-кому віці і в більшості періодів нашого життя. Для розвитку критичного мислення в юнацькому віці можна використовувати наступні вправи:

Вправа «Порядок денний»

Допомагає розвивати такі навички: вміння зв'язувати ідеї, шукати закономірності і знаходити головне.

Хід роботи: візьміть випуск сьогоднішньої газети або відкрийте сайт з новинами. Передивіться заголовки всіх статей, виділіть головні теми кожної статті та складіть список (можна в думках).

Тепер подумайте, як кожна стаття в одній рубриці пов'язана з іншою. Знайдіть загальну тему для всієї газети. Виокреміть декілька головних повідомлень, які транслює це ЗМІ.

Теж саме можна робити в масштабі тижня або місяця. Намагайтесь стежити за тим, чи є якісь теми або ідеї, які видавництво стабільно просуває? Аналізуйте таким чином декілька різних джерел, щоб бачити глобальну картину.

Вправа «Структурування аргументів»

Розвиває такі навички: вміння перевіряти інформацію, мислити логічно та аргументовано.

Хід роботи: існує два види контенту: інформаційний та переконуючий. Перший просто констатує факти. Наприклад в статті зазначено, що трава зелена, а небо – блакитне. Другий вид намагається запевнити, що щось є корисним для здоров'я, або наприклад, ви маєте придбати ці вітаміни.

Ваше завдання – навчитись виявлять в будь-якій інформації переконуючі факти і перевіряти їх достовірність.

Прочитайте статтю або перегляньте відео. Знайдіть в них тезис, судження та висновки. Перевірте правдивість суджень та логічність висновків. Якщо в тексті переконується, що наприклад, якийсь продукт корисний для здоров'я, то в якості підтвержень цієї інформації, має бути посилення на дослідження, а висновок має

вказувати, чим саме цей чи інший продукт є корисним, при цьому ґрунтуючись на роботах вчених.

Вправа «Рефлексія»

Розвиває такі навички: самокритичність, раціональне прийняття рішень.

Хід роботи: намагайтесь кожного дня знаходити час для критичного переосмислення ваших дій.

Оберіть декілька, на вашу думку, ключових подій дня та проаналізуйте їх. Оцініть, як ви себе повелили в цій ситуації, чому приймали те чи інше рішення і що можна змінити в майбутньому. При цьому, користуйтеся цими питаннями:

- Що в цій ситуації я робила правильно і чому?
- Що я робила не правильно і чому?
- Що впливало на прийняття мною того чи іншого рішення?
- Що я буду робити в схожій ситуації в майбутньому?

Дана вправа допоможе вам віднестись критично до самого себе, проаналізувати свої вчинки і змінити поведінку.

Вправа «Оцінка аргументації, а не людини»

Розвиває такі навички: вміння аналізувати, оцінювати об'єктивно.

Хід роботи: ми звикли переносити симпатію або неприязнь до людини на її дії або роздуми. Якщо нам не подобається людина, то досить часто всі її думки та рішення здаються неправильними. Якщо ми відчуваємо до людини позитивні емоції, то навпаки не звертаємо уваги на нелогічність та непослідовність її дій та аргументацій. Саме тому, намагайтесь оцінювати не людину, а теорію, факти, думки та ідеї. Це допоможе не піддаватись когнітивним викривленням, а також конструктивно та етично критикувати чужі думки.

Також, для самостійного розвитку критичного мислення можна використовувати наступні рекомендації:

1) Розглядайте одну проблему в день. В повсякденному житті, це можна робити в вільний для вас час (наприклад, коли їдете в транспорті). Подумайте, які проблеми зараз є в вашому житті. Відкиньте ті, які ви не можете вирішити самостійно. Потім оберіть одну проблему, яка вам під силу. Намагайтесь вивчити

її з усіх боків. Виясніть, яка інформація вам потрібна для вирішення цієї проблеми. Потім зберіть інформацію і продумайте план подальших дій.

2) Передивіться свій погляд на речі. Навіть на проблеми можна дивитись під іншим кутом зору, побачити в них позитивні моменти, знайти шлях виходу і бути щасливішими. Щоб практикувати такий підхід, потрібно встановити для себе певні правила. Наприклад, можна створити список з 5-10 негативних ситуацій, коли ви переживаєте негативні емоції (коли ви почуваетесь сердитими, незадоволеними, розчарованими тощо). І до кожної з них необхідно знайти альтернативні бачення і модель поведінки, при якій ці ситуації не будуть викликати негативні наслідки.

3) Аналізуйте вплив вашого оточення на ваше життя. Періодично намагайтесь задавати собі питання, як на вас впливає той чи інший колектив (або та чи інша людина): яку поведінку від вас очікують? Що не дозволяють робити? Часто групові норми можуть впливати на нас на несвідомому рівні, в результаті чого ми можемо забороняти собі думати чи вчиняти певні речі. Тим часом, як насправді, вам хотілося поводитись інакше (відповідно до своїх норм та цінностей).

4) Перед тим, як прийняти рішення, намагайтесь взяти паузу. Аналізуйте всі плюси та мінуси ситуації, спробуйте подивитись на крок вперед: які наслідки спричинить те чи інше рішення?

Висновки до третього розділу

Результати проведеного дослідження обумовлюють висновки до третього розділу даної роботи. Відповідно до цього:

Отримані результати емпіричного дослідження зумовили необхідність розробки психокорекційної програми з розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку. Програма складалась з 6 індивідуальних занять які проводились 2-3 рази на тиждень. Участь в програмі взяли десять осіб, третина з яких мала середній рівень критичного мислення, решта, більша половина учасників мала низький рівень критичного мислення.

Аналіз результатів контрольного зрізу дозволяє констатувати, що дана психокорекційна програма була ефективною. В порівнянні з попередніми результатами суттєво збільшилась кількість осіб з середнім та високим рівнем розвитку критичного мислення, що проявлялось в самостійності мислення, вмінні аргументувати, передбачати наслідки та аналізувати ситуації. Окрім того, для перевірки ефективності впливу психокорекційної програми була створена контрольна група (з 10 осіб), яка пройшла повторне діагностичне дослідження. Показники рівня розвитку критичного мислення після першого та другого опитування в даній групі не змінились, що також підтверджує ефективність розробленої та впровадженої психокорекційної програми. Результати статистичної обробки отриманих даних, за допомогою t- критерія Стьюдента, за результатами констатувального й контрольного експериментів підтверджують значущість виявлених позитивних змін в експериментальній групі та відсутність статистично значущих змін в контрольній групі, що підтверджує достовірність зміни рівня розвитку критичного мислення в експериментальній групі.

Отримані результати дослідження визначили основний зміст наданих нами рекомендацій. А саме: вправи та поради як самостійно підтримувати та розвивати критичне мислення.

ВИСНОВКИ

Під час написання роботи нами було поставлено ряд завдань. Вирішуючи дані завдання ми зробили наступні висновки:

1. Теоретично було обґрунтовано сутність поняття критичне мислення та його особливості в осіб юнацького віку в умовах війни, які полягають в умінні: розпізнавати маніпуляції з боку різних інформаційних середовищ (які в умовах війни застосовуються дуже часто); аналізувати поточну ситуацію загалом; швидко приймати правильне рішення не спираючись лише на емоції та переживання; знаходити компроміс та оцінювати власну точку зору.

Розглянуто та проаналізовано основні методи розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку, які можна використовувати в умовах війни, а саме: метод дискусії, який дозволяє виражати власну думку, стимулює вибудовувати аргументи, направляє на виявлення причин виникаючих проблем і установку на їх вирішення в подальшому; метод «мозкового штурму», який направлений на активізацію розумової діяльності та творчої активності; метод «шести капелюхів мислення», який дозволяє розвинути гнучкість розуму, креативність, формує найбільш повне уявлення про предмет дискусії та на логічному й емоційному рівнях оцінити переваги та недоліки; а також такі прийоми як: прийом «Фішбоун» (що допомагає встановити причинно-наслідкові зв'язки); прийом «таблиця «тонких» та «товстих» запитань» (що спрямований на розвиток вміння аналізувати інформацію та задавати запитання); прийом двосторонній щоденник (що дає можливість критично оцінити інформацію та порівняти зміст тексту з власним досвідом); прийом «таблиця «ПМЦ» (що допомагає систематизувати та критично оцінити нову інформацію); прийом «кластер» (що допомагає встановити логічні зв'язки); прийом «Інсерт» (що розвиває рефлексію прочитаної інформації, та вміння критично аналізувати новий матеріал).

2.3 метою діагностики рівня розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку було підібрано наступні психодіагностичні методики: тест «Критичне мислення» (Л. Старкі), методика «Діагностика ригідності», методика «Творча

уява» («Три слова») та авторська анкета «Динаміка розвитку критичного мислення в умовах війни».

В дослідженні взяло участь 40 осіб віком від 17 до 21 року, з них 75% жіночої статі та 25% чоловічої. В результаті здійснення констатувальної діагностики було виявлено, що більше третини опитуваних мали високий загальний рівень розвитку критичного мислення (що проявляється в: самостійності мислення, вмінні аналізувати ситуації, передбаченні наслідків власних дій та емоційній саморегуляції.), третина респондентів – середній рівень (що проявляється в здатності до саморегуляції, самостійності мислення (але наявні сумніви під час самостійного прийняття рішень), зміні внутрішнього плану дій в залежності від нових умов), решта, третя частина опитуваних мали низький загальний рівень розвитку критичного мислення (що свідчить про те, що таким людям важко приймати зважені рішення, фільтрувати інформацію та усвідомлювати свою упередженість). Аналізуючи результати анкетування, ми можемо говорити про те, що до війни більшість опитуваних довіряла та не перевіряла отриману інформацію в інших джерелах, натомість через пів року війни відсоток респондентів, які почали перевіряти отриману інформацію збільшився. До війни майже половина респондентів швидко приймала правильні рішення та легко змінювала свою думку піддаючись тиску оточуючих, натомість через пів року війни кількість таких респондентів зменшилась.

3.3 метою розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку була розроблена психокорекційна програма. Участь в корекційних заняттях взяли десять респондентів (з низьким та середнім рівнем розвитку критичного мислення), віком від 17 до 21 року. Корекційна програма складалась з шести занять по 50 хвилин кожне, проводилась два рази на тиждень. Форма проведення занять: індивідуальна.

4. Аналіз результатів контрольного зрізу дозволяє констатувати позитивну динаміку розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку. Так, в порівнянні з констатувальною діагностикою, після проведення контрольного зрізу, значно збільшилась кількість респондентів з середнім та високим показником рівня критичного мислення, натомість зменшилась кількість опитуваних з високою

ригідність та збільшилась кількість осіб з середнім показником рівня творчої уяви. Результати статистичної обробки експериментальних даних, за допомогою t-критерія Стюдента, за результатами констатувального й контрольного експериментів підтверджують значущість виявлених позитивних змін, що підтверджує достовірність зміни загального рівня розвитку критичного мислення в експериментальній групі. Це дозволяє визначити ефективність реалізації розробленої нами психокорекційної програми з розвитку критичного мислення в осіб юнацького віку. Для підтвердження отриманих результатів також було проведено дослідження в контрольній групі. Отримані результати свідчать про те, що значні зміни показників в даній групі не відбулись. Результати статистичної обробки отриманих даних, за допомогою t-критерія Стюдента, за результатами двох зрізів в контрольній групі підтверджують незначущість виявлених змін, що підтверджує відсутність зміни загального рівня розвитку критичного мислення в контрольній групі.

5. Відповідно до отриманих результатів дослідження, нами були надані рекомендації особам юнацького віку щодо подальшого самостійного розвитку критичного мислення. А саме: вправи та поради які допоможуть навчитись критично аналізувати інформацію, оцінювати ситуації, вирішувати проблеми, раціонально приймати рішення, мислити логічно та аргументовано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянська Е. В. Психологія управління. Харків: Фортуна-Прес, 1998.464 с.
- 2.Бехтерев В. Внушение и его роль в общественной жизни. СПб. : Питер, 2001. 256 с.
- 3.Богосвятська А. І. Методичні прийоми та технології розвитку критичного мислення учнів через читання та письмо. 2013. № 10. С.20-25.
- 4.Бочелюк В. Й., Зарицька В. В. Педагогічна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 248 с.
- 5.Бурлачук Л. Ф. Психологічні методи вивчення особистості.Київ: Знання, 1982.168 с.
- 6.Виготський Л.С. Психологія розвитку людини. Москва: Смысл, 2005. 1136 с.
- 7.Вовк Т. В. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування особистості учня. Київ. 2012. № 2. С. 14.
- 8.Вукіна Н. В. Критичне мислення: як цьому навчати : наук.-метод. посібник / Н. В. Вукіна, Н. П. Дементієвська, І. М. Сущенко ; за наук. ред. О. І. Пометун. Харків, 2007. 190 с.
- 9.Громова Н. Психологічні особливості установки на критичне мислення. Актуальні проблеми психології. 2015. 120с.
- 10.Дискусія / Словник української мови : в 11 т.Київ : Наукова думка, 2009. 293с.
- 11.Едвард де Боно «Шість капелюхів мислення». Київ, 2006.316с.
- 12.Євтух М.Б., Лузік Е.В., Ільїна Т.В. Математичне моделювання в психологічних та соціологічних дослідженнях. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2017. 428 с.
- 13.Зоркіна Н. В. Критичне мислення — мислення ХХІ ст. Методичний вісник історичного факультету № 1. Харків : Консум, 2002. С. 77-82.
- 14.Кауро Ішикава «Японські методи управління якістю». Київ, 1996.251с.

- 15.Києнко-Романюк Л. А. Учителю про розвиток критичного мислення в учнів і студентів: теорія і практика. Київ: Рідна школа. 2006. № 7. С. 68 – 70;
- 16.Киселева Ю.В. К проблеме формирования критического мышления студента вуза Теоретический журнал CredoNew. 2012. 20с.
- 17.Киянко-Романюк Л.А. Зарубіжна і національна практика розвитку критичного мислення в учнів і студентів. Вища освіта України. 2004. № 4. С. 109 – 113.
- 18.Кларін М.В. Інновації в світовій педагогіці: навчання на основі дослідження. Рига: Експеримент. 2000р. 176с.
- 19.Клустер Д. «Що таке критичне мислення». Вісник програм шкільних обмінів. 2002. № 29.С. 5-13.
- 20.Козира В.М. Технологія розвитку критичного мислення у навчальному процесі. Тернопіль: Астон, 2017. 60с.
- 21.Коленіченко Т. І. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2015. Випуск 43. 431–435с.
- 22.Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів. Київ: «Плеяди». 2006. 220с.
- 23.Лапінська С. В. Критичне мислення як об'єкт педагогічного дослідження в системі юридичної освіти . Вісник ТГПУ. 2005. № 49. С. 125–129.
- 24.Липкина А. И., Рыбак Л.А. Критичность и самооценка в учебной деятельности. Москва : Просвещение, 1985. 145 с.
- 25.Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути?. Вісник програм шкільних обмінів.2006. № 27. С.17-23.
- 26.Луценко Е.Л. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. 2014. № 1110, Вип. 55. С. 65-70.
- 27.Матюшкін А.М. Мислення як продуктивний процес спільного вирішення проблемних ситуацій. Психологічний журнал. 2008 .Т.29,№2 .с.124-129.
- 28.Матюшкін А.М. Проблемні ситуації в мисленні та навчанні Москва: Педагогіка, 1972. 168с.

29. Мороченкова И.А. Проблемы и пути формирования критического мышления студентов университета. Москва. 2005. №6. с.12-18.
30. Огурцов А.П. Новая философская энциклопедия: Москва, 2001. Т.3. 744с.
31. Олійник Т. О. Дослідження як складова технології критичного мислення. Педагогіка та психологія : [зб. наук. праць] 2001. № 18. С. 54–59.
32. Осборн А. «Прикладна уява: принципи та практики творчого мислення» 2002. 256с.
33. Пометун О. І. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С.89-98.
34. Пометун О., Пироженко О. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ, 2002. 235с.
35. Пометун О.І. Навчаємо мислити критично: посібник для вчителів. Дніпро: Ліра. 2016. 144с.
36. Райгородський Д.Я. Практична психодіагностика Москва:Бахрах, 2011. 664с.
37. Реан А.А. Психологія. Практикум тести, методики для психологів, педагогів, батьків. Київ: Прайм-Євроснак, 2003. 128с.
38. Розенталь М., Юдіна П. Короткий філософський словник. Москва, 1954. 568с.
39. Сивоцький А. А. Нові методи стратегічного мислення Київ: "КМ Академія". 2002. 43 с.
40. Сікорська В. Комунікативний вплив художнього тексту на формування інформаційного простору. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Випуск 44.2001. 378с.
41. Спіноза Б. «Избранные произведения»: Київ, 1998. Том 1.352с.
42. Суровцева Р. А. Педагогічні умови формування критичного мислення. Слов'янськ. 2009. №14. С.130-137.
43. Терно С. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя:Просвіта. 2009. 268с.

44.Тягло А. В., Воропай Т. С. Критичне мислення: Проблема світової освіти ХХІ століття. Харків :1999. 284 с.

45.Тягло О. Критичне мислення – освітня інновація доби демократично орієнтованих трансформацій суспільства. Вісник програм шкільних обмінів. 2006. № 28. С. 7–10.

46.Халперн Д. Психология критического мышления. СПб.: Питер, 2000.512с.

46.Хачумян Т.І. Поняття «критичне мислення» та його сутність у психолого-педагогічній науці. Теоретичні питання культури, освіти та виховання. Київ: ВЦКНЛУ. 2003. №24. С.171-177.

48.Цимбалюк І. М. Психологія: Навчальний посібник, 2-ге видання. Київ: «Професіонал», 2006. 576 с.

49.Шакірова Д.М. Теоретичні основи концепції формування критичного мислення. Харків: Педагогіка. 2006. №9. С.72-77.

50.Шквир О. В. Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості. Молодь і ринок. 2019.№ 4. С.27-32.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

БЛАНКИ ВИКОРИСТАНИХ МЕТОДИК

Анкета «Динаміка розвитку критичного мислення в умовах війни»

Інструкція: уважно прочитайте запитання та дайте на них відповідь так або ні.

1. Чи довіряли ви отриманій інформації з новин до війни на всі 100%?
2. Чи довіряєте ви отриманій інформації на 100% через 6 місяців війни?
3. Чи перевіряли ви отриману інформацію на достовірність в інших джерелах до війни?
4. Чи перевіряєте ви отриману інформацію на достовірність в інших джерелах через пів року війни?
5. Чи можете ви швидко визначити важливе не витрачаючи часу на другорядне?
6. Чи здатні ви були швидко приймати правильні рішення до війни?
7. Чи здатні ви швидко приймати правильні рішення через 6 місяців війни?
8. Чи легко ви змінювали свою думку піддаючись тиску оточуючих до війни?
9. Чи легко ви змінюєте свою думку піддаючись тиску оточуючих через пів року війни?
10. До війни ви часто оцінювали дійсність, на що ви можете вплинути, а на що ні?
11. Через пів року війни ви часто оцінюєте дійсність на що ви можете вплинути, а на що ні?

Тест «Критичне мислення» Л. Старкі

Інструкція: після кожного запитання оберіть відповідь, яка на вашу думку є правильною.

1. Опросы показали, что люди, живущие в Антарктике, более счастливы, чем люди, живущие во Флориде. Какой вывод можно сделать на основании этого факта?

- 1) Флоридцы стали бы счастливее, если бы они переехали в Антарктику
- 2) Люди, живущие в более холодном климате счастливее, чем люди в более тёплом климате
- 3) Это вполне закономерно - что в Антарктике живут люди, которые удовлетворены своей жизнью
- 4) Вовсе не факт, что опрос показал правильный результат. На самом деле результат должен был быть противоположный

2. Что из нижеследующего не является дедуктивным выводом?

- Все старшие по должности в Техническом Отделе получили высшее образование с отличием. Фэйв работает в Техническом Отделе, поэтому Фэйв получила высшее образование с отличием.
- 2) Лучшие произведения Сильвии Плаф - её поэзия. Сильвия Плаф также написала роман. Её роман не был её лучшим произведением.
 - 3) Я люблю мопсов. Честер - мопс. Следовательно, я люблю Честера.
 - 4) Если я куплю эти чипсы, то я съем всю пачку сегодня вечером. Я купил крендели с солью, и поэтому я съел их вместо чипсов.

3. Что является самым весомым фактором, благодаря которому наша хоккейная команда победила в этом сезоне?

- 1) Наша команда стала играть новыми клюшками.
- 2) У нашей команды появился новый тренер.
- 3) Наша команда наняла сильного экстрасенса, который мешал играть соперникам.
- 4) Все перечисленные факторы являются равнозначно весомыми.

4. Вы решаете какой автомобиль купить и выбираете между двухместным спортивным автомобилем, двухдверным седаном и мини-внедорожником. Что не является принципиальным критерием для выбора?

- 1) Цена
- 2) Расход топлива.
- 3) Давление в шинах.

Продовження додатку А

4) Вместимость багажника.

5. Что НЕ является обоснованным суждением?

1) Есть шесть банок консервированных помидоров в кладовой, и еще четырнадцать банок в подвале. Больше нет никаких банок с помидорами в его доме. Поэтому, в его доме есть только двадцать банок консервированных помидоров.

2) Все, кто вчера двигался по федеральной автостраде в северном направлении, опоздал на работу. Фейт находилась на федеральной автостраде, Фейт опоздала на работу.

3) Майкл живет в Канзас – Сити, в Канзасе, или в Канзас – Сити, Миссури. Если он живет в Канзасе, то он американец.

4) Никому, кто ест в кафетерии, не нравится пицца. Мой босс ест в кафетерии. Из этого следует, что ей не нравится пицца.

6. Какое из этих суждений является обоснованным?

1) Мне приснилось, что я получил тройку за тест по биологии, а потом это случилось наяву. Сны сбываются.

2) Бет хотела лучше водить машину, поэтому она пошла на уроки вождения и изучила руководство по автомобилям. Она действительно стала лучше водить машину.

3) После сильного штормового ветра все листья упали с деревьев. Вывод: листья опадают из-за ветра.

4) Когда Макс понял, что простудился, он начал принимать колдрекс. Через четыре дня он почувствовал себя гораздо лучше, благодаря колдрексу.

7. В каком случае лучше сходить в библиотеку, а не искать в интернете?

1) Если Вы пишете о недавних решениях Конституционного суда.

2) Если вы изучаете рост акций, которые собираетесь приобрести.

3) Если сравниваете процентные ставки по кредиту.

4) Если хотите побольше знать о каких-то исторических местах Вашего города

8. Какое утверждение НЕ является фактом?

1) Моя презентация была превосходна. Мой босс теперь меня повысит.

2) Моя презентация была превосходна. Все клиенты сказали мне, что им понравилось.

3) Моя презентация была превосходна. Я получил премию от руководства.

4) Моя презентация была превосходна. Это было отмечено в моей аттестации.

9. Что из нижеследующего является обоснованным аргументом?

1) Я получил отлично за тест, хотя я и не очень старательно к нему готовился. Поэтому можно и дальше проходить тесты с отличными оценками, не затрачивая усилий для подготовки к ним.

2) Ваша машина стала барахлить. Вы недавно обращались к новому механику. Он и является причиной проблем Вашей машины.

3) Вы не пылесосили уже несколько недель. У Вас появилось много пыли и грязи по всему полу, и поэтому Ваша аллергия обострилась. Если вы хотите, чтобы в доме было чище, Вы должны чаще пылесосить.

4) Цены на бензин стали настолько высоки, что те, кто раньше часто ездил на своей машине на дальние расстояния, будут это делать гораздо реже.

10. Что из предложенного ниже НЕ является примером рекламной компании или агитации?

1) Лучшие из матерей готовят консервированный чили Лонгхорн.

2) Джинсы тигровой окраски можно приобрести в местном гипермаркете.

3) Голосуйте за меня, и я обещаю вам улучшить наш школы. Мой противник хочет лишь сократить школьный бюджет!

4) Наши шины не только надежные, но и долговечные.

Обробка результатів: підраховується сума отриманих балів за правильні відповіді.

Правильні відповіді: 1.-2); 2.-4); 3.-2); 4.- 4); 5.-3); 6.-2); 7.-4); 8.-1); 9.-3); 10.-2).

За кожну правильну відповідь надається 1 бал

Продовження додатку А

Рівні розвитку критичного мислення: 1-4б. – низький; 5-7б. – середній; 8-10б. – високий.

Методика діагностики ригідності»

Інструкція: Прочитайте уважно наступні п'ятдесят тверджень і виберіть варіант відповіді, який відповідає вашій поведінці («так» або «ні»).

Тестовий матеріал:

1. Полезно читать книги, в которых содержатся мысли, противоположные моим собственным.
2. Меня раздражает, когда отвлекают от важной работы (например, просят совета).
3. Праздники нужно отмечать с родственниками.
4. Я могу быть в дружеских отношениях с людьми, чьи поступки не одобряю.
5. В игре я предпочитаю выигрывать.
6. Когда я опаздываю куда-нибудь, я не в состоянии думать ни о чем другом, кроме как скорее доехать.
7. Мне труднее сосредоточиться, чем другим.
8. Я много времени уделяю тому, чтобы все вещи лежали на своих местах.
9. Я очень напряженно работаю.
10. Неприличные шутки нередко вызывают у меня смех.
11. Уверен(а), что за мной спиной обо мне говорят.
12. Меня легко переспорить.
13. Я предпочитаю ходить известными маршрутами.
14. Вся свою жизнь я строго следую принципам, основанным на чувстве долга.
15. Временами мои мысли проносятся быстрее, чем я успеваю их высказывать.
16. Бывает, что чья-то нелепая оплошность вызывает у меня смех.
17. Бывает, что мне в голову приходят плохие слова, часто даже ругательства, и я не могу никак от них избавиться.
18. Я уверен(а), что в мое отсутствие обо мне говорят.
19. Я спокойно выхожу из дома, не беспокоясь о том, заперта ли дверь, выключен ли свет, газ и т.п.
20. Самое трудное для меня в любом деле – это начало.
21. Я практически всегда сдерживаю свои обещания.
22. Нельзя строго осуждать человека, нарушающего формальные правила.
23. Мне часто приходилось выполнять распоряжения людей, гораздо меньше знающих, чем я.
24. Я не всегда говорю правду.
25. Мне трудно сосредоточиться на какой-либо задаче или работе.
26. Кое-кто настроен против меня.
27. Я люблю доводить начатое до конца.
28. Я всегда стараюсь не откладывать на завтра то, что можно сделать сегодня.
29. Когда я иду или еду по улице, я часто подмечаю изменения в окружающей обстановке – подстриженные кусты, новые рекламные щиты и т.д.
30. Иногда я так настаиваю на своем, что люди теряют терпение.
31. Иногда знакомые подшучивают над моей аккуратностью и педантичностью.
32. Если я не прав(а), я не сержусь.
33. Обычно меня настораживают люди, которые относятся ко мне дружелюбнее, чем я ожидал(а).
34. Мне трудно отвлечься от начатой работы даже ненадолго.
35. Когда я вижу, что меня не понимают, я легко отказываюсь от намерения доказать что-либо.
36. В трудные моменты я умею позаботиться о других.
37. У меня тяга к перемене мест, и я счастлив(а), когда брожу где-нибудь или путешествую.
38. Мне нелегко переключиться на новое дело, но потом, разобравшись, я справляюсь с ним лучше других.

Продовження додатку А

39. Мне нравится детально изучать то, чем я занимаюсь.
40. Мать или отец заставляли меня подчиняться даже тогда, когда я считал(а) этот неразумным.
41. Я умею быть спокойным(ой), и даже немного равнодушным(ой) при виде чужого несчастья.
42. Я легко переключаюсь с одного дела на другое.
43. Из всех мнений по спорному вопросу только одно действительно является верным.
44. Я люблю доводить свои умения и навыки до автоматизма.
45. Меня легко увлечет новыми затеями.
46. Я пытаюсь добиться своего наперекор обстоятельствам.
47. Во время монотонной работы я невольно начинаю изменять способ действия, даже если это порой ухудшает результат.
48. Люди порой завидуют моему терпению и дотошности.
49. На улице, в транспорте я часто разглядываю окружающих людей.
50. Если бы люди не были настроены против меня, я бы достиг(ла) в жизни гораздо большего.
- Обробка результатів:*

Методика «Творча уява» («Три слова»)

Необхідний матеріал: три будь – яких слова (дощ, собака, місяць).

Хід виконання: досліджуваному пропонується протягом 15 хв. скласти якомога більшу кількість речень, у кожне з яких входили б всі три слова.

Обробка даних виконаного завдання. Оцінка роботи досліджуваного проводиться за наступною шкалою:

- у реченні використані всі 3 слова в дотепній та оригінальній комбінації – 6 балів;
- у реченні використані всі 3 слова без особливої дотепності, але в оригінальній комбінації – 5 балів;
- у реченні використані всі 3 слова у звичайній комбінації – 4 бали;
- у реченні використані всі 3 слова в менш розумово необхідній, але логічно допустимій комбінації – 3 бали;
- у реченні розумово необхідно використані лише 2 слова, а 3-є слово використано для словесного зв'язку – 2 бали;
- у реченні вірно використано лише 2 слова, а 3-є слово штучно введено у речення – 1 бал;
- досліджуваний правильно зрозумів завдання, але дає у реченні формальне об'єднання всіх 3-х слів або використовує їх з повторенням – 0,5 бала;
- речення являє собою безглузде поєднання всіх 3-х слів – 0 балів.

Якщо досліджуваний склав дуже схожі одне на одне речення, з повторенням теми, то друге і всі наступні речення оцінюються половиною початкового балу.

Підраховується сума балів, отримана кожним досліджуваним. Обчислюється середній бал кожного досліджуваного та середній бал всієї вибірки.

Тест «Навіюваність» (С.В.Клаучек, В.В. Деларю)

Інструкція: уважно прочитайте твердження та дайте відповідь на питання: так або ні.

1. В детстве вас считали упрямым ребенком;
2. Вы врете в предметы, сверхъестественные явления;
3. Когда при вас кто-нибудь зевает вам тоже хочется зевнуть;
4. Вам нравится командовать другими и у вас это неплохо получается;
5. Всегда находится немало людей, которые прислушиваются к вашему мнению и признают ваш авторитет;
6. Вашим друзьям и знакомым не составляет труда что-либо вам внушить;
7. Вы часто бываете нетерпимы к чужому мнению;

Закінчення додатку А

8. Вас никак нельзя считать доверчивым человеком;
9. Бывает, что во время грустной сцены в кино или телефильме вы не можете сдержать слез;
10. Все ваши привычки хороши и желательны;
11. Вы впечатлительный человек;
12. Вы умеете настоять на своем и часто этим пользуетесь;
13. Даже если вы не опасаетесь проверки, то всегда платите за проезд, провоз багажа на транспорте;
14. Вы прислушиваетесь к наставлениям и советам, особенно если они касаются вашего здоровья;
15. Бывает, вы подолгу ходите под впечатлением, навеянным фильмом, прочитанной книгой, каким-нибудь разговором;
16. Вы стремитесь, чтобы ваше мнение совпало с мнением большинства окружающих;
17. Узнав о признаках, какой-нибудь болезни из книг, передач или от больных знакомых людей, вы нередко обнаруживаете у себя что-то подобное;
18. Вам нередко говорят, что ваши слова или поступки (например, выступления на собраниях) оказывают сильное воздействие на других людей;
19. Вам очень нравилось (нравится) участвовать в художественной самодеятельности;
20. Вы довольно общительный человек и легко сближаетесь с незнакомыми людьми.

Обробка результатів тестування:

В 1 бал оцінюються відповіді «так» на запитання: 2,3,6,11,14,15,17,19, та відповіді «ні» на запитання: 1,4,5,7,8,10,12,18,20. Сумарна кількість балів переводиться в стандартні т-бали за наступною формулою: $K=50+(M-Mn)/(СКВОТ (Mn))$. Де К – показник навіюваності в т-балах; м – результат тестування («сирі» бали); Mn – середня величина в популяції; СКВОТ (Mn) – середньо квадратне відхилення.

ОТРИМАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Отримані результати за наведеними методиками

№	«Критичність мислення»	«Діагностика ригідності»	«Три слова»	«Навіюваність»
1	високий	низький	високий	низький
2	середній	низький	середній	середній
3	високий	низький	середній	низький
4	високий	низький	високий	низький
5	низький	високий	низький	високий
6	середній	середній	низький	середній
7	низький	високий	низький	високий
8	високий	низький	високий	низький
9	середній	низький	середній	низький
10	високий	низький	високий	низький
11	низький	високий	низький	високий
12	середній	низький	високий	низький
13	високий	низький	високий	низький
14	середній	низький	середній	низький
15	середній	середній	низький	низький
16	високий	низький	високий	низький
17	низький	високий	низький	високий
18	високий	низький	високий	низький
19	низький	високий	середній	середній
20	середній	середній	низький	середній
21	високий	низький	високий	низький
22	високий	низький	середній	середній
23	середній	низький	середній	низький
24	низький	високий	низький	високий
25	високий	низький	високий	низький
26	високий	середній	середній	низький
27	низький	високий	низький	високий
28	середній	середній	низький	низький
29	середній	середній	низький	високий
30	високий	низький	високий	низький
31	високий	низький	високий	низький
32	низький	високий	низький	високий
33	низький	середній	середній	високий
34	середній	низький	середній	низький
35	середній	середній	середній	середній
36	високий	низький	високий	низький
37	середній	середній	високий	низький
38	високий	низький	середній	низький
39	низький	високий	низький	високий
40	низький	середній	низький	середній

Результати експериментальної групи до корекційних заходів

№	«Критичність мислення»	«Діагностика ригідності»	«Три слова»	«Навіюваність»
1	низький	високий	низький	високий
2	середній	середній	низький	середній
3	низький	високий	низький	високий
4	низький	високий	низький	високий
5	середній	середній	низький	низький
6	низький	високий	низький	високий
7	середній	середній	низький	середній
8	низький	високий	низький	високий
9	низький	високий	низький	високий
10	низький	високий	низький	високий

Результати експериментальної групи після корекційних заходів

№	«Критичність мислення»	«Діагностика ригідності»	«Три слова»	«Навіюваність»
1	середній	середній	середній	низький
2	високий	низький	середній	низький
3	високий	низький	середній	низький
4	середній	низький	середній	низький
5	високий	низький	високий	низький
6	середній	високий	середній	середній
7	високий	низький	середній	низький
8	середній	низький	середній	середній
9	високий	низький	середній	низький
10	високий	середній	високий	низький

Результати контрольної групи після першої діагностики

№	«Критичність мислення»	«Діагностика ригідності»	«Три слова»	«Навіюваність»
1	середній	низький	середній	середній
2	низький	високий	середній	середній
3	середній	низький	середній	низький
4	низький	високий	низький	високий
5	середній	середній	низький	низький
6	середній	середній	низький	високий
7	низький	середній	середній	високий
8	середній	середній	середній	середній
9	середній	середній	високий	низький
10	низький	середній	низький	середній

Результати контрольної групи після другої діагностики

№	«Критичність мислення»	«Діагностика ригідності»	«Три слова»	«Навіюваність»
1	середній	середній	середній	середній
2	низький	високий	середній	середній
3	середній	середній	середній	низький
4	низький	високий	низький	високий
5	середній	середній	низький	високий
6	середній	середній	низький	високий
7	низький	середній	середній	високий
8	середній	середній	низький	середній
9	середній	середній	середній	низький
10	середній	середній	середній	середній

РАНЖУВАННЯ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проранжовані результати констатувальної діагностики

№	«Критичність мислення»	«Діагностика ригідності»	«Три слова»	«Навіюваність»	Загальний ранг
1	3	3	3	3	3
2	2	3	2	2	2,25
3	3	3	2	3	2,75
4	3	3	3	3	3
5	1	1	1	1	1
6	2	2	1	2	1,75
7	1	1	1	1	1
8	3	3	3	3	3
9	2	3	2	3	2,5
10	3	3	3	3	3
11	1	2	1	1	1,25
12	2	3	3	3	2,5
13	3	3	3	3	3
14	2	3	2	3	2,5
15	2	2	1	3	2
16	3	3	3	3	3
17	1	1	1	1	1
18	3	3	3	3	3
19	1	1	2	2	1,5
20	2	2	1	2	1,75
21	3	3	3	3	3
22	3	3	2	2	2,75
23	2	3	2	3	2,5
24	1	1	1	1	1
25	3	3	3	3	3
26	1	2	2	3	2,5
27	1	1	1	1	1
28	2	2	1	3	2
29	2	2	1	1	1,5
30	3	3	3	3	3
31	3	3	3	3	3
32	1	1	1	1	1
33	1	2	2	1	1,5
34	2	3	2	3	2,5
35	2	2	2	2	2
36	3	3	3	3	3
37	2	2	3	3	2,5
38	3	3	2	3	2,75
39	1	1	1	1	1
40	1	2	1	2	1,5

Проранжовані результати експериментальної групи до корекції

№	«Критичність мислення»	«Діагностика ригідності»	«Три слова»	«Навіюваність»	Загальний ранг
1	1	1	1	1	1
2	2	2	1	2	1,75
3	1	1	1	1	1
4	1	1	1	1	1,25
5	2	2	1	1	2
6	1	1	1	1	1
7	2	2	1	2	1,75
8	1	1	1	1	1
9	1	1	1	1	1
10	1	1	1	1	1

Проранжовані результати експериментальної групи після корекції

№	«Критичність мислення»	«Діагностика ригідності»	«Три слова»	«Навіюваність»	Загальний ранг
1	2	2	2	3	2,25
2	3	3	2	3	2,5
3	3	3	2	3	2,75
4	2	3	2	3	2,5
5	3	3	3	3	3
6	2	1	2	2	1,75
7	3	3	2	3	2,75
8	2	3	2	2	2,25
9	3	3	2	3	2,75
10	3	2	3	3	2,75

Проранжовані результати контрольної групи після першої діагностики

№	«Критичність мислення»	«Діагностика ригідності»	«Три слова»	«Навіюваність»	Загальний ранг
1	2	3	2	2	2,25
2	1	1	2	2	1,5
3	2	3	2	3	2,5
4	1	1	1	1	1
5	2	2	1	3	2
6	2	2	1	1	1,5
7	1	2	2	1	1,5
8	2	2	2	2	2
9	2	2	3	3	2,5
10	1	2	1	2	1,5

Проранжовані результати контрольної групи після другої діагностики

№	«Критичність мислення»	«Діагностика ригідності»	«Три слова»	«Навіюваність»	Загальний ранг
1	2	2	2	2	2
2	1	1	2	2	1,5
3	2	2	2	3	2,25
4	1	1	1	1	1
5	2	2	1	1	1,5
6	2	2	1	1	1,5
7	1	2	2	1	1,5
8	2	2	1	2	1,75
9	2	2	2	3	2,25
10	2	2	2	2	2

Результати математичної обробки даних експериментальної групи методом рангової кореляції t-критерій Стьюдента

№	Вибірка 1 (В.1)	Вибірка 2 (В.2)	Відхилення (В.1 – В.2)	Квадрати відхилень (В.1-В.2) ²
1	1	2,25	-1,25	1.56
2	1,75	2,5	-0,75	0.56
3	1	2,75	-1,75	3.06
4	1,25	2,5	-1,25	1.56
5	2	3	-1	1
6	1	2	-1	1
7	1,75	2,75	-1	1
8	1	2,25	-1,25	1.56
9	1	2,75	-1,75	3.06
10	1	2,75	-1,75	3.06
Суми:	12,75	25,5	-12,75	17.42

Результати математичної обробки даних контрольної групи методом рангової кореляції t-критерій Стьюдента

№	Вибірка 1 (В.1)	Вибірка 2 (В.2)	Відхилення (В.1-В.2)	Квадрати відхилень (В.1-В.2) ²
1	2,25	2	0,25	0,06
2	1,5	1,5	0	0
3	2,5	2,25	0,25	0,06
4	1	1	0	0
5	2	1,5	0,5	0,25
6	1,5	1,5	0	0
7	1,5	1,5	0	0
8	2	1,75	0,25	0,06
9	2,5	2,25	0,25	0,06
10	1,5	2	-0,5	0,25
Суми:	18,25	1,25	1	0,74

